MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Rasa Pilkauskaitė Valickienė

PAAUGLIŲ PROSOCIALAUS ELGESIO RAIDA IR JO SĄSAJOS SU PRIERAIŠUMU MOKYKLAI, MOKYTOJŲ PARAMA IR ATVIRU DISKUSIJOMS KLIMATU KLASĖJE

Daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, psichologija (06 S)

Vilnius, 2012

Disertacija rengta 2007–2011 metais Mykolo Romerio universitete

Mokslinė vadovė:

Prof. dr. Rita Žukauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto Psichologijos mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

Prof. dr. Rita Bandzevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Nariai:

Doc. dr. Loreta Bukšnytė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Prof. habil. dr. Viktoras Justickis (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, sociologija – 05 S)

Doc. dr. Albina Kepalaitė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Doc. dr. Rūta Pukinskaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Oponentai:

Doc. dr. Dalia Nasvytienė (Lietuvos edukologijos universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Doc. dr. Jolanta Sondaitė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, psichologija – 06 S)

Disertacija bus ginama viešame psichologijos mokslo krypties tarybos posėdyje 2012 m. kovo 16d. 10 val. Mykolo Romerio universiteto konferencijų salėje (I-414 aud.).

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva.

Disertacijos santrauka išsiųsta 2012 m. vasario 15 d.

Disertaciją galima peržiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo (Gedimino pr. 51, Vilnius) ir Mykolo Romerio universiteto (Ateities g. 20, Vilnius) bibliotekose.

Rasa Pilkauskaitė Valickienė

PROSOCIAL BEHAVIOUR IN ADOLESCENCE: ITS DEVELOPMENT AND RELATION TO ATTACHMENT TO SCHOOL, TEACHER SUPPORT AND OPEN CLASSROOM CLIMATE FOR DISCUSSIONS

Summary

INTRODUCTION

Relevance of the topic. In contemporary society adolescence most often is associated with the period when much of stress and negative emotional storms are experienced, and the behaviour of youngsters is characterised as uncontrollable and sometimes frightening the surrounding. Though majority of adolescents do not have serious behavioural problems, negative stereotypes about this period are dominating in the information provided for the society (Carlo et al., 2007). Thus trying to diminish this stigmatisation the scholars more and more frequently are researching positive social behaviour in adolescence, and these researches foster the recognition that knowledge about prosocial behaviour as important phenomenon can be useful in better understanding of overall psychosocial development in adolescence (Carlo et al., 2007; Scales et al., 2000). For long time prosocial behaviour was not the object of attention in the sphere of empirical research of psychology, and just in recent decades, as the opposition to antisocial behaviour research, more attention is paid to this phenomenon. As some scholars indicate (Eisenberg et al., 2009) just the beginning of XXI century could be related to the efforts of deeper understanding of prosocial behaviour. Thus having switched attention from antisocial behaviour towards prosocial one, new challenges arose for the scholars requiring new scientific insights distinctive for just this concrete phenomenon.

Currently it is widely recognised that in order to understand both expression and development of prosocial behaviour and factors affecting it or interaction of these factors, exhaustive and in-depth systemic research are necessary as the knowledge from other spheres can not directly be transferred and applied in this area. Though the concept of prosocial behaviour have already been known for three decades, till present this construct is not understood unanimously and clearly by all (Carlo et al., 2003; Penner et al., 2005). As a consequence quite high non-homogeneity of the results is currently noticeable, i.e. the results are much differing or even contradictory. It could be supposed that this situation burdens the examination and understanding of prosocial behaviour as the united

phenomenon. On the other hand the scientific works on prosocial behaviour could be found in various areas of science (in humanitarian and social sciences branches) and parallel to psychology branches, such as education, sociology and etc. Thus it must be stated that, when the society is rapidly developing, universally understood types and forms of prosocial behaviour are widening, therefore it is necessary to incorporate different aspects and forms of expression of this phenomenon into new research of psychology clearly indicating what aspects of the prosocial behaviour are investigated.

The scholars from the United States of America are predominantly studying the psychological dimension of prosocial behaviour (Benson, 2001; Benson et al., 2006; Carlo et al., 2003; Eisenberg et al., 2009; Lerner et al., 2005; Penner et al., 2005), and just the first steps are made in this sphere in the Western and Eastern Europe. The majority of the research are designed to explore the differences in prosocial behaviour between genders, influence of genetic inheritance, such psychological factors as personal characteristics, influence of parents in prosocial behaviour development. However the research, where other environmental factors, such as for example school and the effects of the factors interaction would be stressed, are lacking. Also longitudinal research, revealing how the prosocial behaviour is changing during lifespan or in some particular stage, i.e. what developmental trajectories are distinctive for prosocial behaviour or certain forms of it, are not sufficient. However even in the prosocial behaviour research, which have already been carried out, the attention is more concentrated not on concrete type of prosocial behaviour, for example examination of participation in various prosocial activities, but to altruistic aspects of this phenomenon, as for example in empirical works of V. Aramavičiūtė (2003), E. Martišauskienė (2003), V. Kasparavičienė (1999), I. Gailienė ir A. Stonytė (2003) and empirical works of S. Lileikis (2005).

Concluding it is could be stated that, though the necessity of studying prosocial behaviour as psychological phenomenon is recognized, currently quite high level of conceptual confusion and lack of research are encountered in the sphere. The necessity is evident to clearly identify and define what kinds of prosocial behaviour or form of it are examined, how they are expressed, changing and what their relation to school contexts variables are.

Therefore in this dissertation the attention will be paid to examination of prosocial behaviour forms, which are clearly identified and mutually related. The forms of adolescents' prosocial participation expression and development are analysed, which are considered as the most important in adolescence (Eccles et al., 2004; Eisenberg et al., 2009). They are participation in the school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social activities. The dissertation aims at clarifying if the mentioned forms of prosocial

participation are changing and, if yes, how they are changing in late adolescence period. Also the attention is paid to the relations of attachment to school, teacher support and open classroom climate for discussions and the effects of interaction of these variables on prosocial participation, i.e. on current (participation in school activities, participation in voluntary activities) and intended participation (intended participation in social activities in the future).

Scientific novelty of the dissertation and its importance. Having analysed scientific research carried out in foreign countries and Lithuania till now in the area of prosocial behaviour, we have to recognise that their results have to be considered important in respect to the expression of prosocial behaviour. However at the same time we have to note that exhaustive research in the sphere of prosocial behaviour development, its relation to attachment to school, open classroom climate for discussions and teacher support and the effects of their interaction on expression of prosocial behaviour in Lithuania still have not been carried out. Therefore we encounter fragmented and insufficient scientific information. Thus generalizing on the status of current scientific research in the sphere of prosocial behaviour, we ground scientific novelty of this dissertation on the analysis of the results on several levels: theoretical, empirical and practical.

On the theoretical level the widened prosocial behaviour and prosocial participation concepts and interpretations are introduced and grounded in this dissertation. The constructs relating to prosocial behaviour on the level of group and community, analysed as separate till now (participation in school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social activities), are united into one construct of prosocial participation, which comprises not just current, but also intended prosocial participation. Also systematized results of empirical research are analysed and introduced.

On the empirical level aiming at studying and explaining prosocial participation changes in adolescence, four time measurements longitudinal research was designed, which lasted four years. The results of the longitudinal research of prosocial participation development in late adolescence are analysed also basing on variable oriented approach and person oriented approach. This is new not just in the works of the Lithuanian scholars, but this could be considered a significant input to the current results of scientific research of this area in the world. The results of prosocial developmental trajectories are presented using one cohort data from four time assessments. Person oriented approach was applied not just seeking to establish possible prosocial participation trajectories in adolescence, but also to clarifying how different school related variables (participation in school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social activities) acting jointly are contributing to the

expression of prosocial participation. These results reveal that the interaction of adolescents' well-being at school, perceived support of teachers and perceived possibilities to openly discuss in class is especially important in understanding not just current participation in various school activities, which are close to the student, but also in understanding prosocial participation behind the borders of school presently and in the future.

Novelty is also in that for the first time in the scientific literature prosocial participation is operationalised in three variables reflecting participation of adolescents in such prosocial activities as participation in school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social activities in the future, which is close and accessible for the adolescents in this stage.

The data of the adolescents living in one region of the country are used and analysed in this dissertation. This is in compliance with the Scandinavian model of longitudinal research, justifying as small as possible lost number respondents, which in itself is inevitable in case of long term research, comprising even several measurements.

According to practical approach, pursuing that the youth would contribute to the establishing and supporting the democratic society, the need arises to know specifically and take into consideration the most important factors, which possibly influence the expression of the Lithuanian adolescents' prosocial participation. One of the tasks of the school, as the most important institution beside family, is development of socially active citizen, who is concerned with the issues of community and who is willing to contribute to well-being of the country and its' citizens. Thus the results of this dissertation first of all can be useful the personnel of schools and all the educational system in order it would be possible to more clearly understand how the teachers creating positive, supporting relationship with the students of higher grades within tolerant environment, can help implementing these purposes and tasks and this way develop the democratic youth ready to be involved into social and public life. On the other hand, the more clear understanding about heterogeneity of prosocial participation developmental trajectories can help the educators and pedagogues to better understand and implement the programmes, fostering positive development of youth, it is necessary to take into consideration the individual developmental differences of prosocial participation in conditionally similar developmental context, and aiming at fostering more active prosocial participation of adolescents, to apply the methods corresponding to individual needs.

The object of the dissertation. The main object of the work is prosocial behaviour in the late adolescence, the development of which is revealed through prosocial participation, i.e. through the analysis of participation in school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social

activities. It is pursued to explain how attachment to school, perceived support of teachers and open classroom climate for discussions and their interaction are related to current and future prosocial participation of the adolescents.

The purpose of this scientific work – is to reveal the development trajectories of late adolescents' prosocial behaviour during the period of four years and to assess the role of attachment to school, perceived support of teachers and open classroom climate for discussions and their interaction for current and intended prosocial participation.

The tasks of the scientific research

1. To reveal how prosocial participation of adolescent is changing, i.e. participation in the school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social activities in the future through the period of four years (the first (youngest) cohort longitudinal analysis).
2. To ascertain if there exist different developmental trajectories of prosocial participation during the period of four years in adolescence, i.e. if different groups of adolescents distinctive in differing trajectories of participation in school activities, participation in voluntary activities, intended participation in social activities through the period of four years could be identified.
3. To ascertain if the adolescents are differing according to attachment to school, perceived support of teachers and open classroom climate for discussions, i.e. if there exist different groups of adolescents according these three aspects.
4. To analyze the role of interaction of attachment to school, perceived support of teachers and open classroom climate for discussions for the components of prosocial participation, i.e. current and intended prosocial participation.

Defended statements:

1. Pursuant to the analysis oriented to variables, the developmental trajectories of prosocial participation of adolescents, i.e. participation in school activities, participation in voluntary activities, intended participation in social activities in the future through the period of four years are differing: the developmental trajectory of participation in school activities is stable, but the developmental trajectories of participation in voluntary activities and intended participation in social activities in the future are variable and significantly changing in the direction of increase and decrease during the period of four years.
2. Pursuant to the analysis oriented to person, prosocial participation, i.e., participation in school activities, participation in voluntary activities, intended participation in social activities can not be described as one de-

velopmental trajectory, which would be applicable for all the adolescents. Every form of adolescents' prosocial participation during the period of four years can express itself in one developmental trajectory from six possible, which are differing among themselves in their initial estimates and/or their form and/or level of expression and constancy.

3. Attachment to school, perceived support of teachers and open classroom climate for discussions are related to prosocial participation of adolescents, and positive interaction of these variables is related to higher current and intended participation.

METHOD

Participants. The data used in this dissertation work is from larger four years longitudinal project on Positive Youth Development (2008-2011). Student participants (N=2642, 9-12 grades, age 14-20 years (M=16,69, SD=1,17) during 1st assessment time) were drawn from eight high schools in the administrative region of Klaipėda, Lithuania. The same participants were surveyed annually. For analysis of prosocial participation development, we used data from four assessments of the youngest cohort (N=745, M=15,4, SD=0,54 during Time 1). For another study (prosocial participation relation to attachment to school, teacher support and open classroom climate for discussion interaction) we used data from the second assessment (N = 1763, 745 boys and 1018 girls, age 15-19 years (M=17.31, SD=0.96).

Measures. To measure prosocial participation annually we used the *(1) Participation in School Activities scale,* based on P. Noack study (2003) and modified for the Lithuanian adolescents by the authors of the project; *(2) Participation in Voluntary Activitie scale;* and (3) *Intended participation in social activities scale*, constructed by the authors of the project. To measure the variables related to school context, we used (1) *Attachment to school* scale, and (2) *Teacher support* scale from School atmosphere questionnaire (Ruchkin, Schwab-Stone, & Vermeiren, 2004). The Lithuanian version was prepared by R. Barkauskiene and V. Voisniene in 2005 and was used in several studies (Balaisiene & Barkauskiene, 2007; Pilkauskaite-Valickiene & Zukauskiene, 2010); *(3) Open classroom climate for discussion* scale (Torney-Purta, et al., 2001). The Lithuanian modification of this scale was developed by this project authors. For socio-demographic information collection (such as gender, age, grade, school, e-mail address, phone number, etc.) we used questionnaire constructed for this longitudinal study by the authors of the project.

Procedure. This study followed with four annual assessments during spring months. The 1st assessment took place in 2008, and the 4th – in 2011. Each

school was visited before the assessment took place in order to inform school administration and prospective participants about the date and time of the assessment. During the introductory meeting adolescents were informed that participation is voluntary. Parents were asked to contact the school or investigators if they had contradicted to their children to participation. Questionnaires were administered by the researchers after obtaining the consent of school authorities and parents. Questionnaires were completed in class during regular class hours. Adolescents were not paid for participation, but all students received a small gift and also all the students who completed the questionnaires were eligible for drawings provided by the project.

REVIEW OF THE RESEARCH RESULTS

Developmental trajectories of prosocial participation in adolescence: the role of gender and age. The main purpose of this study was to reveal how prosocial participation, i.e. participation in school activities, participation in voluntary activities and intended participation in social activities of adolescent boys and girls was changing through the period of four years. A Mixed between-within subjects analysis of variance for every variable of prosocial participation was performed using SPSS 17.0 software.

Participation in the school activities. The results of a Mixed between-within subjects analysis of variance revealed, that time effect was non-significant, Wilks Lambda=0,982, $F(3,318) = 1{,}940$, $p>0{,}05$, $\eta 2=0{,}02$. But gender effect was significant $F(1,320)=27{,}098$, $p<0{,}001$, $\eta 2=0{,}078$. The interaction effect between time and gender was non-significant either $F(3,318) = 0{,}846$, $p>0{,}05$, $\eta 2=0{,}008$ (see Figure 1).

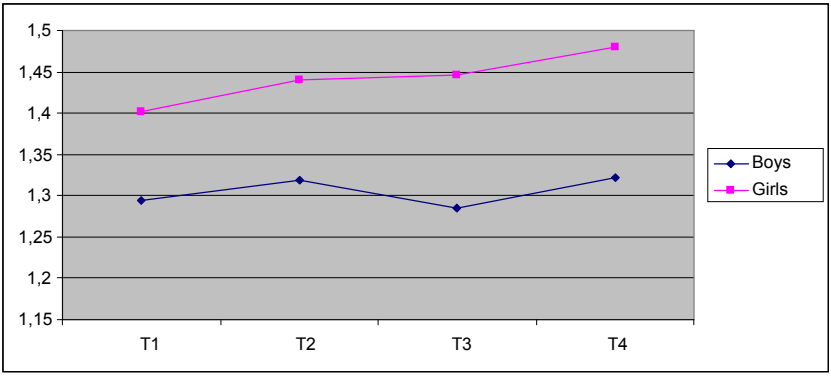

Figure 1. Boys' and girls' developmental trajectories of participation in school activities through the period of four years.

Participation in voluntary activities. The results of a Mixed between-within subjects analysis of variance revealed, that time effect was significant, Wilks Lambda=0,953, F(3,320) =5,295, p=0,001, η^2=0,05. Gender effect was significant too F(1,322)= 12,482, p<0,001, η^2=0,037. Otherwise the interaction effect between time and gender was non-significant F(3,320) =1,982, p>0,05, η^2=0,02. Detailed analyses revealed that Mauchley's test indicated that the sphericity assumption has been violated, so degrees of freedom were adjusted according to Huynh-Feldt to correct for any violation of the assumption of sphericity. It appeared that participation in voluntary activities changed significantly across four years period F(2,562, 824,85)=3,075, p<0,05, η^2=0,01. The within subjects contrasts test for significant trends indicated that there is a significant cubic trend F(1,322) =11,301, p=0,001, η^2=0,034 (see Figure 2).

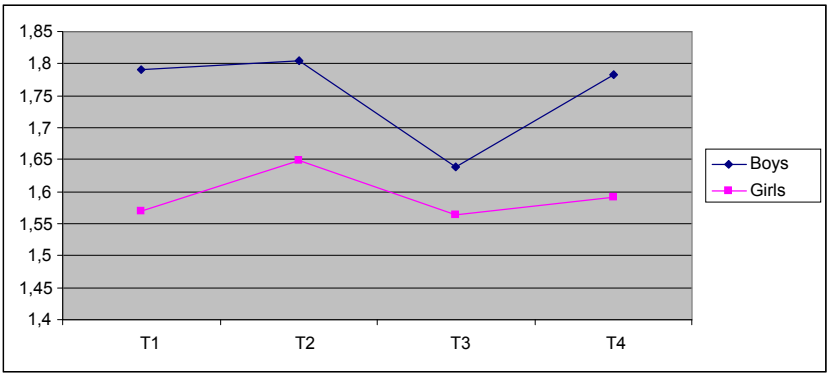

Figure 2. Boys' and girls' developmental trajectories of participation in voluntary activities through the period of four years.

Intended participation in social activities. The results of a Mixed between-within subjects analysis of variance revealed, that time effect was significant, Wilks Lambda=0,894, F(3, 299) =11,779, p<0,001, η^2=0,11. But gender effect was non-significant F(1,301)= 3,628, p>0,05, η^2=0,01. The interaction effect between time and gender was non-significant either F(3,299) =0,985, p>0,05, η^2=0,01.

Detailed analyses revealed that Mauchley's test indicated that the sphericity assumption has been violated, so degrees of freedom were adjusted according to Huynh-Feldt to correct for any violation of the assumption of sphericity. It appeared that Intended participation in social activities changed significantly across four years period F(2,904, 874,213)=13,325, p<0,001, η^2=0,4. The within subjects contrasts test for significant trends indicated that there is a significant linear trend

(F(1,301) =21,227 p<0,001, η^2=0,07) and cubic trend (F(1,301) =15,005 p<0,001, η^2=0,05) (see Figure 3).

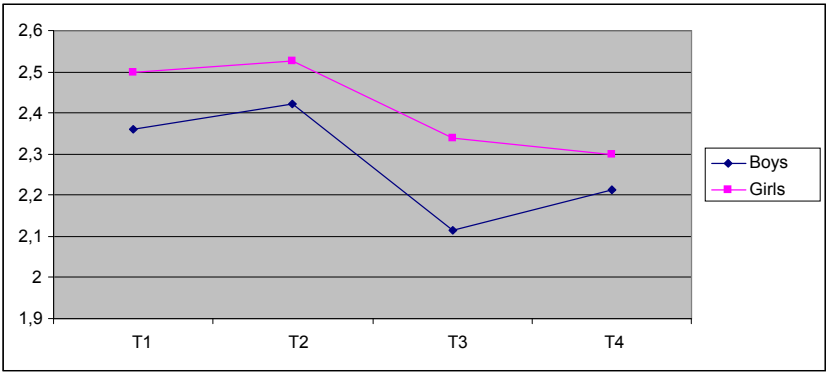

Figure 3. Boys' and girls' developmental trajectories of intended participation in social activities through the period of four years.

The individual developmental trajectories of prosocial participation in adolescence. The main purpose of this study was to ascertain if there existed different trajectories of prosocial participation during the period of four years in adolescence, i.e. if different groups of adolescents distinctive in differing trajectories of participation in school activities, participation in voluntary activities, intended participation in social activities through the period of four years.

Data analysis. Three different cluster analyses for every scale of prosocial participation were performed. The main task was to find out 1) how many different and what kind of trajectories of participation in the school activities could be there; 2) how many different and what kind of trajectories of participation in voluntary activities could be there; 3) how many different and what kind of trajectories of intended participation in social activities could be there. The cluster analysis was accomplished using a modified LICUR procedure from the statistical package SLEIPNER (Bergman et al., 2003). First of all, a residue of possible multivariate outliers was removed and then the remaining participants were cluster analyzed using Ward's agglomerative hierarchical method. The size of EESS (estimated error sum of squares) for the cluster solution that was chosen should, preferably, reach about 67%, but no less than 50 % to ensure reasonably homogeneous clusters, where EESS = 100 × (total ESS – ESS of cluster solution) / total ESS (Bergman et al., 2003).

Cluster Analysis of participation in school activities. The LICUR procedure (Bergman, 1998) revealed that one student must be removed as an outlier. The main criteria in finding an appropriate number of clusters to extract indicated that a six-cluster solution was acceptable. For that solution, the cluster analysis explained 57,38 % of the total error sum of squares, which is enough to ensure fairly homogeneous clusters. Below the trajectories are described by number of participants and homogeneity coefficient: Trajectory 1: „low stable" (n=140, hc=0,78); Trajectory 2: „average" (n=89, hc=1,14); Trajectory 3: „increasing" (n=56, hc=0,7); Trajectory 4: „high stable" (n=32, hc=0,86); Trajectory 5: „decreasing" (n=48, hc=0,81); Trajectory 6: „unstable" (n=51, hc=0,84).

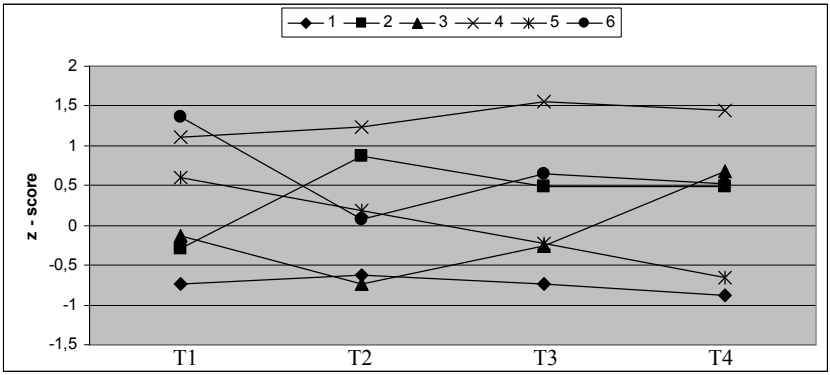

Figure 4. The developmental trajectories of participation in school activities during the period of four years.

The inspection of the trajectories profiles (see Figure 4) provided a meaningful and distinct classification for the six-cluster solution, because all patterns differed from each other in shape, magnitude, or both. This solution is defined by two constant developmental trajectories at different levels of participation ("low stable" and "high stable"), one trajectory following a decreasing linear function all the time, one increasing from T2, and two unstable trajectories reflecting a slight cubic trend ("unstable" and "average"). χ^2 analysis revealed that proportion of boys and girls in different trajectories was different (χ^2 (5,416)=21,929, p<0,001). It appeared that girls' proportion was bigger in "high stable" trajectory than in other trajectories and boys proportion was bigger in "low stable" trajectory than in other developmental trajectories of participation in school activities.

Cluster Analysis of participation in voluntary activities. The LICUR procedure (Bergman, 1998) revealed that 13 students must be removed as an outlier. The main criteria in finding an appropriate number of clusters to extract indicated

that a six-cluster solution was acceptable. For that solution, the cluster analysis explained 55,63 % of the total error sum of squares, which is enough to ensure fairly homogeneous clusters. Below the trajectories are described by number of participants and homogeneity coefficient: Trajectory 1: „low stable"(n=168, hc=0,6); Trajectory 2: „T4 peak" (n=89, hc=0,94); Trajectory 3: „T3 peak" (n=38, hc=0,98); Trajectory 4: „T2 peak" (n=42, hc=1,31); Trajectory 5: „T1 peak" (n=42, hc=1,42); Trajectory 6: „high stable" (n=26, hc=1,1).

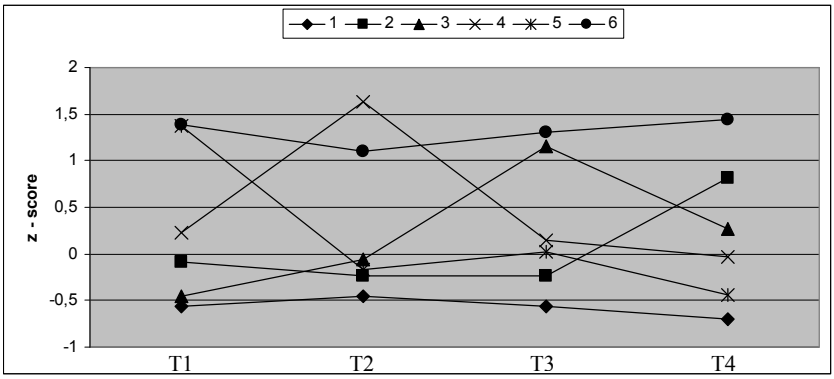

Figure 5. The developmental trajectories of participation in voluntary activities during the period of four years.

The inspection of the trajectories profiles (see Figure 5) provided a meaningful and distinct classification for the six-cluster solution, because all patterns differed from each other in shape, magnitude, or both. This solution is defined by two constant developmental trajectories at different levels of participation ("low stable" and "high stable"), and four unstable trajectories with one expressed "peak" once at different time point during four time assessments. χ^2 analysis revealed that proportion of boys and girls in different developmental trajectories was different (χ^2 (5,405)=14,183, p<0,05). It appeared that girls' proportion was bigger in trajectories "low stable", "T3 peak", and "T4 peak").

Cluster Analysis of intended participation in social activities. The LICUR procedure (Bergman, 1998) revealed that four students must be removed as an outlier. The main criteria in finding an appropriate number of clusters to extract indicated that a six-cluster solution was acceptable. For that solution, the cluster analysis explained 59,51 % of the total error sum of squares, which is enough to ensure fairly homogeneous clusters. Below the trajectories are described by number of participants and homogeneity coefficient: Trajectory 1: „low stable" (n=47, hc=0,61); Trajectory 2: „decreasing" (n=44, hc=0,91); Trajectory 3:

„average" (n=117, hc=0,77); Trajectory 4: „unstable" (n=42, hc=0,95); Trajectory 5: „increasing" (n=130, hc=0,87); Trajectory 6: „high stable" (n=33, hc=0,83).

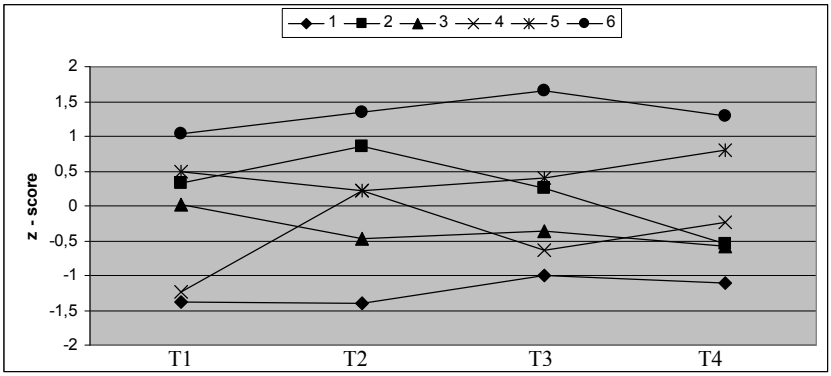

Figure 6. The developmental trajectories of intended participation in social activities during the period of four years.

The inspection of the trajectories profiles (see Figure 6) provided a meaningful and distinct classification for the six-cluster solution, because all patterns differed from each other in shape, magnitude, or both. This solution is defined by four rather constant developmental trajectories at different levels of intended participation ("low stable", "high stable", "average", "increasing"), one trajectory following a decreasing function from T2, and one unstable trajectory reflecting a slight cubic trend ("unstable"). χ^2 analysis revealed that proportion of boys and girls in different developmental trajectories was different (χ^2 (5,413)=11,287, p<0,05). It appeared that girls proportion was bigger in "high stable" trajectory than in other trajectories and boys proportion was bigger in "decreasing" and "stable" trajectories than in other trajectories of intended participation in social acrivities.

The role of attachment to school, perceived teacher support and open classroom climate for discussions interaction on prosocial participation in adolescence. *The main purpose* of this research was to explore if adolescents differed according to attachment to school, perceived teacher support, and open classroom climate for discussion, and if there were different groups according to these aspects, so did those groups differ in various prosocial participation components, i.e. participation in school activities, participation in voluntary activities, and intended participation in the future social activities. The assumptions were made (1) that adolescents who perceived high attachment to

school and teacher support and open classroom climate for discussions together would be more inclined to school activities and social activities outside school; (2) and students who did not feel attached to school would not perceive teachers as supportive and would not participate in discussions and otherwise would not be involved in current or future prosocial activities.

Data analyses. (I) *School atmosphere according to cluster analysis.* Data for assigning students into different clusters by three variables, i.e. attachment to school, perceived teacher support, and open class climate for discussion was prepared. To ensure that all included variables were allotted the same weight in the cluster analysis, all the variables were standardized. The cluster analysis was accomplished using a modified LICUR procedure from the statistical package SLEIPNER (Bergman et al., 2003). First of all, a residue of possible multivariate outliers was removed and then the remaining participants were cluster analyzed using Ward's agglomerative hierarchical method. (II) *Multivariate analysis of variance*. A multivariate analysis of variance (MANOVA) was performed in order to establish differences in different forms of prosocial participation among school atmosphere clusters. All prosocial participation variables' used in this analysis scores were standardized too.

Results of Cluster Analysis of School Atmosphere. The LICUR procedure (Bergman, 1998) revealed that two students must be removed as an outlier. The main criteria in finding an appropriate number of clusters to extract indicated that a six-cluster solution was acceptable. For that solution, the cluster analysis explained 63,4 % of the total error sum of squares, which is enough to ensure fairly homogeneous clusters. The inspection of the cluster profiles (see Figure 7) provided a meaningful and distinct classification for the six-cluster solution, because all patterns differed from each other in shape and magnitude. Below the clusters are described by number of participants and homogeneity coefficient: Cluster 1: *Non-attached* cluster (n=208, hc=0,75). The cluster centroids indicate relatively average teacher support and open classroom climate for discussions, but attachment to school is rather low relatively to other clusters; Cluster 2: *Average* cluster (n=476, hc=0,5). The cluster centroids indicate average school atmosphere relatively to other clusters; Cluster 3: *Negative* cluster (n=120, hc=1,07). The cluster centroids indicate low school atmosphere relatively to other clusters; Cluster 4: *Discussing* cluster (n=289, hc=0,62). The cluster centroids indicate school atmosphere with high open climate for discussions and teacher support, but attachment to school is average relatively to other clusters; Cluster 5: *Non-discussing* cluster (n=478, hc=0,92). The cluster centroids indicate school atmosphere with low open climate for discussions and teacher support, but attachment to school is average relatively to other clusters; Cluster 6: *Positive* cluster (n=190, hc=0,8). The cluster centroids indicate high school atmosphere relatively to other clusters.

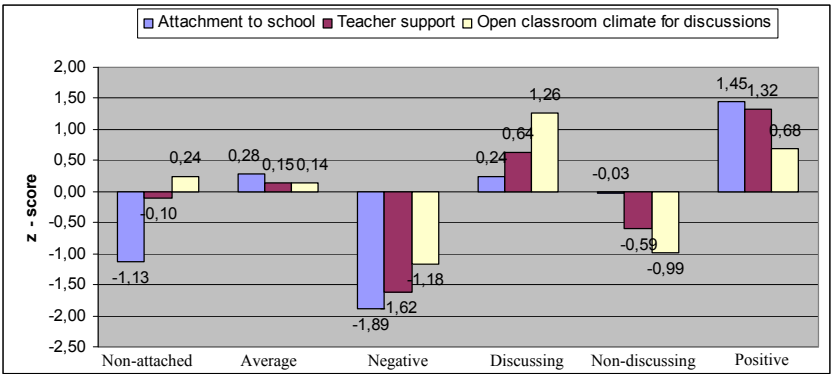

Figure 7. The cluster means of the six-cluster solution (centroids).

Comparison of prosocial participation among the six school atmosphere clusters and gender. Differences among five clusters in prosocial participation were examined with a multivariate analysis of variance (MANOVA). Three dependant variables were used: participation in school activities, participation in voluntary activities, and intended participation in the future social activities. The independent variables were cluster assignment and gender. There was a statistically significant difference among these six clusters ($F(15,4947)=9,479$, $p<0,001$; Pillai's Trace=0,084; $\eta^2=0,03$) and between boys and girls ($F(3,1647)=9,483$, $p<0,001$; Pillai's Trace=0,02; $\eta^2=0,02$) on the combined dependent variables. The interaction between cluster assignment and gender was non significant ($F(15,4947)=0,967$, $p>0,05$; Pillai's Trace=0,009; $\eta^2=0,003$). When the results for the dependent variables were considered separately there were several differences to reach statistical significance using a LSD post hoc test with adjusted alpha level of 0,017 (In this study we had three dependant variables to investigate, therefore we divided 0,05 by 3, giving a new alpha level of 0,017).

Differences of participation in school activities. The MANOVA results for the dependant variable "Participation in school activities" (see Figure 8) revealed significant multivariate effects due to cluster assignment ($F(5,1649)=21,223$, $p<0,001$; $\eta^2=0,06$), and to gender ($F(1,1649)=11,755$, $p<0,001$; $\eta^2=0,01$). The interaction between cluster assignment and gender was non significant ($F(5,1649)=1,330$, $p>0,05$; $\eta^2=0,004$). Post hoc comparisons indicated that adolescents from "Positive" (M=0,5, SD=0,87) cluster are more involved in school activities than adolescents from other clusters, i.e. "Non-attached" (M=-0,28, SD=0,93) ($p<0,001$), "Average" (M=0,07, SD=0,97) ($p<0,001$), "Negative" (M=-0,57, SD=0,86) ($p<0,001$), „Discussing" (M=0,19, SD=1,01) ($p=0,001$), and

"Non-discussing" (M=-0,13, SD=0,99) (p<0,001). Adolescents from "Average" and "Discussing" clusters are more involved in school activities than adolescents from „Non-attached", "Non-discussing", and "Negative" clusters (p<0,001). Also, adolescents from „Non-attached"and "Non-discussing" clusters are more involved in school activities than adolescents from "Negative" cluster (relatively p=0,01 and p<0,001). An inspection of the mean scores (z scores) indicated that girls reported higher levels of participation in school activities (M=0,13, SD=0,95) than boys (M=-0,19, SD=1,03).

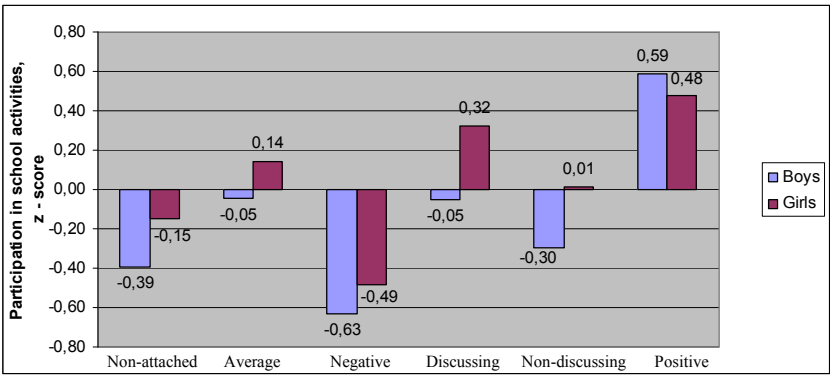

Figure 8. Boys' and girls' mean profiles of participation in school activities in six clusters.

Differences of participation in voluntary activities. The MANOVA results for the dependant variable "*Participation in voluntary activities* " (see Figure 9) revealed significant multivariate effect due to cluster assignment (F(5,1649)=4,207, p=0,001; η^2=0,013). The multivariate effect was non significant due to gender (F(1,1649) =3,395, p>0,05; η^2=0,002). The interaction between cluster assignment and gender was non significant (F(5,1649)=0,426, p>0,05; η^2=0,001) either. Post hoc comparisons indicated that adolescents from "Average" (M=0,05, SD=0,97), "Discussing" (M=0,04, SD=0,94), "Non-discussing" (M=0,01, SD=1,07), and „Positive" (M=0,07, SD=0,87) clusters were more involved in voluntary activities than adolescents from "Negative" (M=-0,31, SD=1,03) cluster (p<0,005). Also adolescents from "Average"cluster were more involved in voluntary activities than adolescents from „Non-attached" cluster (M=-0,16, SD=0,97) (p=0,012).

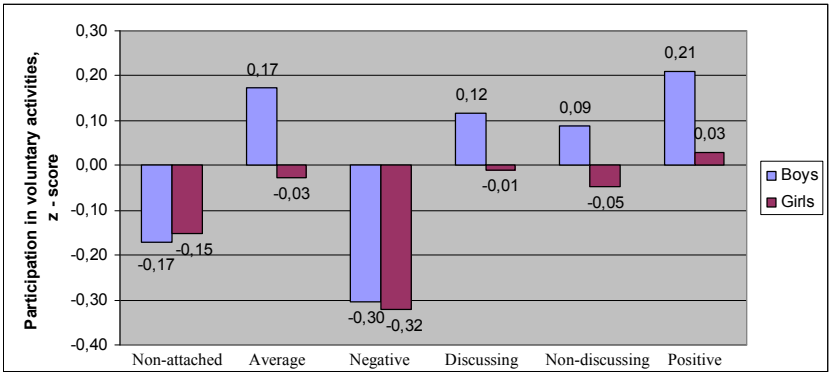

Figure 9. Boys' and girls' mean profiles of participation in voluntary activities in six clusters.

Differences of intended participation in social activities. The MANOVA results for the dependant variable "*Intended participation*" (see Figure 10) revealed significant multivariate effect due to cluster assignment ($F(5,1649)=13,446$, $p<0,001$; $\eta^2=0,04$) and to gender ($F(1,1649)=8,108$, $p<0,005$; $\eta^2=0,005$).

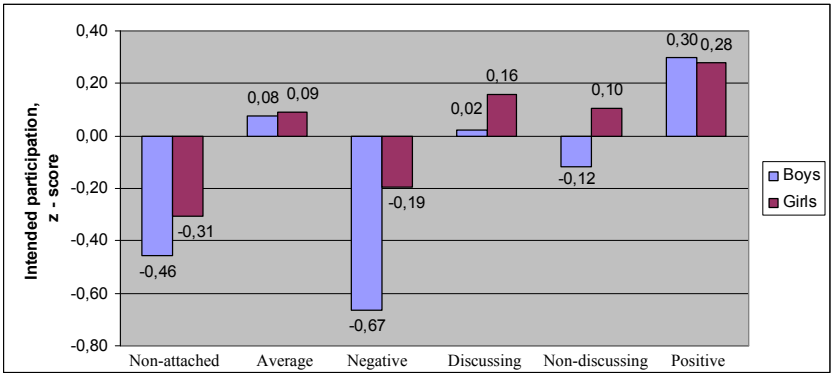

Figure 10. Boys' and girls' mean profiles of intended participation in social activities in six clusters.

However, the interaction between cluster assignment and gender was non-significant ($F(5,1649)=1,305$, $p>0,05$; $\eta^2=0,004$). Post hoc comparisons indicated that adolescents from „Average" (M=0,09, SD=0,95), "Discussing" (M=0,11, SD=0,98), "Non-discussing" (M=0,0, SD=1,03), and "Positive" (M=0,29, SD=0,86) clusters reported higher levels of perceived intended participation in social

activities than adolescents from "Non-attached" M=-0,39, SD=0,96) and "Negative" (M=-0,47, SD=1,04)clusters (p<0,001), and that adolescents from "Positive" cluster reported higher levels of perceived intended participation in social activities than adolescents from "Non-discussing" cluster (p=0,001). An inspection of the mean scores indicated that girls reported higher levels of participation in the future social activity ((M=0,08, SD=0,94) than boys (M=-0,13, SD=1,06).

DISCUSSION

Implementing the longitudinal study (based on variable oriented approach) it was aimed at establishing how prosocial participation of boys and girls was changing, i.e. participation in school activities, participation in voluntary activities and intended social participation in the future during the period of four years. The results revealed that the trajectories of different forms of prosocial participation within the period of four years were not the same: it became evident that time has no significant effect on adolescents' participation in school activities, and cubic trend was distinctive for voluntary activities and intended social activities trajectories. We suppose that their changes could be fostered by various personal and environmental phenomena: it is likely that during this period the adolescents are first of all intensively searching for themselves and constructing their identity, thus they are trying themselves in various activities, they are looking for the ways and forms, which could enable them to reveal their selfhood and uniqueness (Barber et al., 2005; Denoult, Poulin, 2009) and independence (Larson et al., 2007) in the best possible way. We claim that that intensive search for themselves (Busseri et al., 2006; Elkind, 1985) could be one of the most important factors fostering the adolescents to involve into new forms of prosocial behaviour, to explore them and the to return to demonstration of already familiar forms of prosocial behaviour or to select the most important activities. Stability of the trajectory of participation in school activities could be explained by that various activities at school are well known for the adolescents, they know what activities are acceptable for them and in which of them they can reveal themselves, thus the time is not devoted for exploration of new activities (Busseri et al., 2006; Denoult, Poulin, 2009) or the time is lacking (Shanahan, Flaherty, 2001). Also despite slight differences established between the genders, the changes of trajectories of prosocial participation were developing identically in the groups of girls and boys. Thus the assumption could be made that developmental mechanisms of girls and boys prosocial participation are quite similar, however in order to confirm that additional research are necessary.

On the basis of person oriented approach (Bergman, 2001; Bergman, Trost, 2006; Magnusson, Cairns, 1996) we raised the assumption that several different

developmental trajectories of participation in school activities, several different developmental trajectories of participation in voluntary activities, and several different developmental trajectories of intended participation in social activities could be distinguished within the period of four years. The results revealed six different trajectories both of participation in present prosocial participation and intended participation in social activities in the future, and the trajectories are differing among themselves in their initial estimates and/or in their level of expression. As in the works of other authors (Janosz et al., 2008; Kokko et al., 2006; Li, Lerner, 2011), the majority of adolescents were characterised in stable trajectories, however differently from the results of other scholars, just minor part of the adolescents researched by us were characterised by high stable current and future prosocial participation developmental trajectories. Prosocial participation of quite big part of adolescents was decreasing in the course of time; the others permanently increased or ascended just during certain times of measurement. Important is the finding that the majority of adolescents relatively infrequently participate in current one or other prosocial activity, however the majority of adolescents foresee participation in various social activities in the future. As it was expected there is no one trajectory, which could be the same for the all adolescents researched by us, and the fact there existed not just stable but also changing trajectories, could mean that the existence of altruistic personality (Carlo et al., 2007; Eisenberg et al., 1999), who constantly and always would behave prosocially, is questioned as instability of the trajectories indicated that prosocial behaviour itself, in this case participation, could be increasing and decreasing in various periods of late adolescence. This allows making the assumption that the context where the adolescent lives can significantly impact the expression of such behaviour. Theoretically the existence of differing developmental trajectories reinforces the importance of person oriented approach as the complexity and multidimensionality of this phenomenon is stressed in the period of late adolescence. From the practical side we hold that the school personnel should apply not the same but individualized methods of education for everybody. Just in this way it could be expected to foster more active participation of the youth in various prosocial activities. As a part of the students are underparticipating in various activities, fostering and encouragement could be important factors. It may be supposed that, as Y. Li and R. Learner (2011) state, in such a case positive formation of emotions would help. That must be directed towards reinforcement of connectedness, i.e. attachment and relatedness feelings, among peers and important persons from the environment, for example teachers.

The research analysing the role of school atmosphere for prosocial participation in adolescence indicate that attachment to school, perceived teacher support and open classroom climate for discussions can significantly influence in forming

prosocial behaviour of adolescents (Buhl, Abs, 2008; Campbell, 2008; Flanagan et al., 2007; Jennings, 2003; Jennings, Greenberg, 2009; and etc.). However till now there were no research analysing how in case of presence of all the variables, their interaction could impact the expression of prosocial behaviour. The results of this study revealed that different clusters of school atmosphere according to attachment to school, perceived teacher support and open classroom climate for discussions can be identified, and the adolescents belonging to different cluster of school atmosphere could be distinguished in differing intensity of participation in school activities. Adolescents belonging to the clusters where higher attachment to school interacts with higher perceived teacher support and open classroom climate for discussions are more actively participating in current school activities. And the adolescents' belonging to negative clusters, where low attachment to school, low perceived teacher support and quite closed classroom climate for discussions interact, prosocial participation is lowest. Hence it is important not just to foster the discussions and create the benevolent climate for them, not just provide support for the students, but also to take care that as many as possible adolescents would experience positive feelings towards the school as the whole institution. Just in such a situation the students would feel themselves emotionally safe and accepted at school, open classroom climate for discussions and teacher support would provide the highest use for adolescents current and intended prosocial participation. Thus confirming the assumptions of other scholars (Eccles,2004; Flanagan et al., 2007; Fredricks, Eccles, 2006; Hart et al., 2007; Henderson et al., 2007 and others) that the school is important instigator and transmitter of democratic attitudes and behaviour, we claim that in order to involve the youth into creation of democratic society in the future, it is necessary not just to assure that the climate open for presenting and listening to various opinions would be created at school, the teachers would be perceived as helping and supporting, but also it is important what efforts are put in order for the adolescent to feel emotionally well, i.e. safe and close, or otherwise attached to school.

CONCLUSIONS

1. Developmental trajectories of prosocial participation through the period of four years are not the same: time is not a significant factor for adolescents' participation in school activities, however time is significant for participation in voluntary activities and intended social participation in the future. Trajectories of participation in voluntary activities and intended social participation in the future are significantly changing both in the directions of increase and decrease.

2. Intensity of girls and boys participation in different forms of prosocial activities is differing: the girls participate in school activities more, while the boys

more participate in voluntary activities, and there are no differences between boys and girls in the intensity of intended participation in social activities in the future.

3. Six different trajectories of participation in school activities, voluntary activities and intended participation in social activities in the future are identified, which are differing among themselves in their initial estimates and/or in their form and/or in their level of expression and stability.

4. Six clusters of school atmosphere according to the attachment to school, perceived teacher support and open classroom climate for discussions can be identified, and the adolescents belonging to different cluster of school atmosphere could be distinguished in differing intensity of participation in current and intended prosocial participation:

a) *Participation in school activities*: adolescents from "positive" cluster are more actively participating in various school activities than the adolescents from other five clusters; adolescents from "average" and "discussing" clusters more participate in various school activities than the adolescents form "non-attached", "negative" and "non-discussing" clusters; adolescents from "non-attached" and "non-discussing" clusters are more participating in various school activities than the adolescents from "negative" cluster.

b) *Participation in voluntary activities*: adolescents from "average", "discussing", "non-discussing" and "positive" clusters are more participating in voluntary activities than the adolescents from "negative" cluster; adolescents from "average" cluster are more participating in voluntary activities than the adolescents from "non-attached" cluster.

c) *Intended participation in social activities in the future*: adolescents from "average", "discussing", "non-discussing" and "positive" clusters are more intending to participate in social activities in the future than the adolescents from "non-attached" and "negative" clusters; adolescents from "positive" cluster are more participating in social activities in the future than the adolescents from "non-discussing" cluster.

5. Prosocial participation is related not just to open classroom climate for discussions, perceived teacher support and emotional well-being of adolescents at school separately, but also with the interaction of these three variables. Aiming at increasing the youth current and intended prosocial participation, it is necessary not just to foster the discussions and create the benevolent climate for them, not just provide support for the students, but also to take care in order the youth would experience positive feelings towards the school as the whole institution.

LIST OF ACADEMIC PUBLICATIONS

Publications in scientific journals

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. (2011). The role of attachment to school and open classroom climate for discussion on adolescent pro-social engagement. *Socialinis darbas, mokslo darbai,* 10(1), 128-137.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R., Raižienė, S. (2011). The role of attachment to school and open classroom climate for discussion on adolescents' school-related burnout. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*: *3rd World Conference on Educational Sciences*, 15, 637-641.

Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2011). Prosocialus aktyvumas paauglystėje: koks lyties ir amžiaus vaidmuo? The 8th Young Researchers Psychologists Conference, Vilnius, Lithuania, p. 71-78. [Prosocial activity in adolescence: the role of gender and age].

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. (2010). The Role of perceived support from parents, teachers, and peers on adolescents' volunteering. *Procedia - The 12th biennial conference of the European Association for Research on Adolescence*, 179-181.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. (2009). Mokyklos aplinkos vaidmuo paauglių įsitraukimui į mokyklinę veiklą. *Socialinis darbas, mokslo darbai*, 8(1), 71-80. [The Role of School Atmosphere on Adolescents' School Engagement]

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. (2009). Mokyklos aplinkos vaidmuo paauglių įsitraukimui į bendruomeninę veiklą. The 4th World Lithuanians Psychologists conference, Vilnius, Lithuania, p.156-162. [The Role of School Atmosphere on Adolescents' Community Engagement]

Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2008). Voters versus Non-Voters: Do they differ in Personality Traits, Psychological Adjustment, and Personal Values? The 5th Young Researchers Psychologists Conference "Among trends and disciplines", Vilnius, Lithuania, p. 95-101.

Presentations at scientific conferences

Žukauskienė, R., Erentaitė, R., Malinauskienė, O., Pilkauskaitė-Valickienė, R. Emotional intelligence, self-efficacy and self-esteem mediate between perceived emotional warmth and life satisfaction in emerging adulthood,- The 5th conference on emerging adulthood, Providence, Rhode Island, 26-28 October, 2011.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. The Role of Attachment to School and Open Classroom Climate for Discussion on Engagement in School Ac-

tivities,- The 15th European Conference on Developmental Psychology, Bergen, Norway, August 23-27, 2011.

Pilkauskaitė-Valickienė, R. The Role of Attachment to School and Open Classroom Climate for Discussion on Future Social Activity,- Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP), İstanbul, Turkey, July 9th – 12th, 2011.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. The Role of Perceived Support from Parents, Teacher, and Peer on Volunteering,- ISSBD 21st Biennial International Congress, Lusaka, Zambia, July 18-22, 2010.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R., Raižienė, S. Voting for the First Time: What are the Personal Characteristics of Young Voters and Non-voters?- The 4th Conference on Emerging Adulthood, Atlanta, USA, October 29-30, 2009.

Erentaitė, R., Žukauskienė, R., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. Direct and mediated effects of school and family contexts on social tolerance among youth,- The 4th Conference on Emerging Adulthood, Atlanta, USA, October 29-30, 2009.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. The School Context Role on Adolescents' School Engagement,- The 14th ESDP conference, Vilnius, Lithuania, August 18-22, 2009.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S., Žukauskienė, R. Voters' personality profiles and political choice: a Lithuanian case,- The 20th meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development (ISSBD), Würzburg, Germany, July 13-17, 2008.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S., Žukauskienė, R. Role of religion on psychological adjustment and personal values of Lithuanian adolescents, – The 11th EARA conference, Turin, Italy, May 7-10, 2008.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O., Barkauskienė, R. Role of School Atmosphere on Civic Commitments and Political Interest: a Lithuanian case,- Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP), Paris, France, July 9– 12, 2008.

CURRICULUM VITAE

Education:

2007–2011	Doctoral studies in Psychology, Mykolas Romeris University, Vilnius
1995–1997	Master's in Psychology (Clinical psychology), Vilnius University, Vilnius
1991–1995	Bachelor's in Psychology, Vilnius University, Vilnius

Work experience:

2002–present	Lecturer in Department of Psychology, Faculty of Social Politics, Mykolas Romeris University
2002 – 2008	Psychologist, Child Development Centre
1996 – 1998	Psychologist, Applied Psychological Research Department, Psychological – Pedagogical Centre

Research interests:

Developmental psychology, Prosocial behaviour, Longitudinal studies, Social psychology.

E-mail: rasa.valickiene@gmail.com; rvalick@mruni.eu

Internship in scientific workshops:

International Workshop for PhD students (European Association for Research on Adolescence (EARA) and the Italian Association of Psychology (AIP) "To get in touch with international research: scholars, methods and peers", Torino, Italy, July 18 -21, 2011.

Pre-conference workshop for PhD students „Social Change and Human Development" prior to the 2010 ISSBD meeting in Lusaka, Zambia, July 17, 2010.

Graduate school of psychology "psykonet": study unit "Everyday life in the study of persons learning". Copenhagen University, Denmark, November 30-December 2, 2009.

The UPSIDE networkshop for PhD students "The nuts and bolts of longitudinal research". Stockholm University, Sweden, May 22-25, 2009.

Graduate school of psychology "psykonet": study unit "Evolution and human development". Turku University, Finland, March 17-19, 2009.

The UPSIDE networkshop for PhD students "Causality and Matching ideas and data: Causality in Developmental Research". Trondheim University, Norway, June 11-15, 2008.

Doctoral students workshop on "Selected Issues in Developmental Psychology". Örebro University, Sweden, December 13-16, 2007.

International Workshop "Longitudinal Research: Exploring Ways of Researching Lives through Time". Vilnius, Lithuania, October 12-13, 2007.

Nordic-Baltic Doctoral Network in Psychology. Second Annual Meeting, Stockholm, Sweden, September 24-26, 2007.

Rasa Pilkauskaitė Valickienė

PAAUGLIŲ PROSOCIALAUS ELGESIO RAIDA IR JO SĄSAJOS SU PRIERAIŠUMU MOKYKLAI, MOKYTOJŲ PARAMA IR ATVIRU DISKUSIJOMS KLIMATU KLASĖJE

Santrauka

ĮVADAS

Temos aktualumas. Šiuolaikinėje visuomenėje dažnai paauglystė asocijuojasi su periodu, kurio metu paaugliai ypatingai daug patiria streso, neigiamų emocijų audrų, o jaunuolių elgesys pasižymi kaip nesuvaldomas ir keliantis baimę aplinkiniams. Ir nors dauguma paauglių neįsivelia į rimtas elgesio problemas, neigiami stereotipai apie šį periodą visuomenei pateikiamoje informacijoje dominuoja (Carlo et al., 2007). Tad siekdami sumažinti šią stigmatizaciją, mokslininkai vis dažniau tiria pozityvų socialinį elgesį paauglystėje, o šie tyrimai skatina pripažinimą, kad prosocialaus elgesio kaip svarbaus reiškinio pažinimas gali prisidėti prie visos psichosocialinės raidos geresnio supratimo paauglystėje (Carlo et al., 2007; Scales et al., 2000). Ilgą laiką psichologijos empirinių tyrimų plotmėje šio elgesio analizei nebuvo skirta dėmesio ir tik paskutiniais dešimtmečiais, kaip priešprieša asocialaus elgesio tyrimams, atkreipiama vis daugiau dėmesio į šį reiškinį. Kaip nurodo mokslininkai (Eisenberg et al., 2009) tik XXI a. pradžią galima sieti su intensyvesnėmis prosocialaus elgesio reiškinio supratimo paieškomis. Taigi perkėlus dėmesį nuo asocialaus elgesio prie prosocialaus elgesio, mokslininkams iškilo nauji iššūkiai, kurie reikalauja naujų mokslinių įžvalgų, būdingų tik šiam konkrečiam fenomenui.

Šiuo metu pripažįstama, kad tiek prosocialaus elgesio atsiradimo, jo pasireiškimo ir raidos apibūdinimui, tiek jį veikiančių veiksnių ar tų veiksnių sąveikų įvardijimui reikalingi nuodugnūs ir išsamūs sisteminiai tyrimai, kadangi ankstesnės kitų sričių žinios negali būti tiesiogiai perkeliamos ir pritaikomos šioje srityje. Ir nors prosocialaus elgesio sąvokos vartojimą galima fiksuoti bene tris dešimtmečius, iki šiol šis konstruktas nėra vieningas, visiems vienodai suprantamas ir aiškus (Carlo et al., 2003; Carlo et al., 2010; Penner et al., 2005). Kaip pasekmė, prosocialaus elgesio tyrimuose iki šiol yra gana didelis rezultatų nehomogeniškumas, t. y. tyrimų rezultatai yra gana skirtingi ar net prieštaraujantys vieni kitiems. Galima manyti, kad šis nevienodumas apsunkina prosocialaus elgesio, kaip vieningo reiškinio, supratimą ir nagrinėjimą. Iš kitos pusės tai būtų galima sieti ir su tuo, kad prosocialų elgesį nagrinėjančių mokslinių darbų galima rasti įvairių mokslų šakose (humanitarinių ir socialinių mokslų) ir gretutinėse psichologijai

kryptyse – edukologijoje, sociologijoje ir kt. Taigi reikia pripažinti, kad sparčiai vystantis mūsų visuomenei, universaliai suprantami prosocialaus elgesio tipai ir formos plečiasi, tad yra būtinybė į naujus psichologijos krypties mokslinius tyrimus įtraukti skirtingus šio reiškinio aspektus bei pasireiškimo formas, aiškiai nurodant, koks prosocialaus elgesio tipas yra nagrinėjamas.

Daugiausiai prosocialaus elgesio psichologinę dimensiją nagrinėja JAV mokslininkai (Benson, 2001; Benson et al., 2006; Carlo et al., 2003; Carlo et al., 2005; Eisenberg et al., 2009; Lerner et al., 2005; Penner et al., 2005), tačiau tiek Vakarų, tiek Rytų Europoje šioje srityje daromi tik pirmieji žingsniai. Daugiausiai tyrimų skirta prosocialaus elgesio skirtumams tarp lyčių nagrinėti, genetinio paveldo reikšmei, tokių psichologinių veiksnių kaip asmeninių charakteristikų, tėvų vaidmens reikšmės prosocialaus elgesio raiškos analizei. Tačiau tyrimų, kuriuose būtų akcentuojami kiti aplinkos veiksniai, pavyzdžiui, mokykla bei kaip veikia šių veiksnių sąveika, nėra daug. Taip pat trūksta longitudinių tyrimų, kurie atskleistų, kaip kinta prosocialus elgesys gyvenimo eigoje ar tam tikrame jo etape, t. y. kokiomis raidos trajektorijomis pasižymi prosocialus elgesys ar skirtingos prosocialaus elgesio formos. Lietuvoje tyrimų, nagrinėjančių prosocialaus elgesio reiškinį, yra labai mažai. Ir juose daugiau dėmesio skiriama ne konkrečiam prosocialaus elgesio tipui, tarkim, dalyvavimui įvairioje prosocialioje veikloje nagrinėjimui, bet altruistiniams šio reiškinio aspektams, kaip antai V. Aramavičiūtės (2003), E. Martišauskienės (2003), V. Kasparavičienės (1999), I. Gailienės ir A. Stonytės (2003) empiriniuose bei S. Lileikio (2005) teoriniuose darbuose.

Taigi apibendrinant galima konstatuoti, kad nors prosocialaus elgesio kaip psichologinio reiškinio tyrinėjimų būtinybė pripažįstama, kol kas susiduriama su nemenka konceptualine painiava ir tyrimų trūkumu. Išryškėja būtinybė naujuose tyrimuose aiškiai įvardinti ir apibrėžti, koks prosocialaus elgesio tipas ar forma yra nagrinėjami, kaip jie pasireiškia, kinta ir kokios yra sąsajos su įvairių kontekstų kintamaisiais. Tad šioje disertacijoje dėmesys bus skiriamas aiškiai išskirtų, tarpusavyje susijusių, prosocialaus dalyvavimo formų nagrinėjimui. Bus analizuojami tokių paauglių prosocialaus dalyvavimo formų pasireiškimas ir raida, kurie išskiriami kaip vieni iš svarbiausių paauglystėje (Eccles, 2004; Eisenberg et al., 2009): tai dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje bei numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje. Bus siekiama išsiaiškinti, ar minėtų formų prosocialus dalyvavimas vėlyvosios paauglystės laikotarpiu kinta ir kaip. Taipogi bus skiriamas dėmesys sąsajoms su prieraišumu mokyklai, atviru diskusijoms klimatu klasėje, ir mokytojų parama bei šių kintamųjų sąveikos vaidmeniui prosocialaus dalyvavimo raiškai, t. y. ir dabartiniam (dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje) ir numatomam dalyvavimui (numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje ateityje) prosocialioje veikloje ateityje.

Disertacijos mokslinis naujumas ir jos reikšmė. Išanalizavę užsienyje ir Lietuvoje iki šiol atliktus mokslinius tyrimus prosocialaus elgesio srityje, turime pripažinti, kad jų rezultatai gali būti laikomi reikšmingais, kalbant apie prosocialaus elgesio raišką paauglystėje Lietuvoje. Tuo pačiu pastebime, kad išsamūs prosocialaus elgesio raidos, prieraišumo mokyklai, atviro diskusijoms klimato klasėje bei mokytojų paramos ir jų sąveikos vaidmeniui prosocialaus elgesio raiškai tyrimai kol kas Lietuvoje nebuvo atliekami. Todėl šioje srityje susiduriame su fragmentiška ir nepakankama moksline informacija. Apibendrindami iki šiol atliktus prosocialaus elgesio mokslinius tyrimus, šios disertacijos mokslinį naujumą galime pagrįsti analizuodami rezultatus keliais lygmenimis: teoriniu, empiriniu ir praktiniu.

Teoriniu lygmeniu, šioje disertacijoje pateikiamos ir pagrindžiamos praplėstos prosocialaus elgesio, prosocialaus dalyvavimo sąvokų sampratos ir interpretacijos. Konstruktai, atspindintys prosocialų elgesį grupės ar bendruomenės lygmeniu, moksliniuose tyrimuose iki šiol nagrinėti kaip atskiri (dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje), suvienijami į vientisą prosocialaus dalyvavimo konstruktą, kuris apima ne tik dabartinį, bet ir numatomą prosocialų dalyvavimą. Taip pat nagrinėjami ir pateikiami susisteminti šios srities empirinių tyrimų rezultatai.

Empiriniu lygmeniu, šioje disertacijoje, siekiant išnagrinėti prosocialaus dalyvavimo pokyčius paauglystėje buvo atliktas keturių matavimų tęstinis (longitudinis) tyrimas, vykęs ketverius metus. Longitudiniai prosocialaus dalyvavimo raidos vėlyvojoje paauglystėje tyrimo rezultatai nagrinėjami remiantis požiūriu, orientuotu į kintamuosius, ir požiūriu, orientuotu į asmenį. Tai nauja ne tik lietuvių moksliniuose darbuose, bet ir žymiai prisideda prie esamų užsienio šalių empirinių tyrimų rezultatų. Šiame disertaciniame darbe minėtos raidos analizės rezultatai pateikiami, remiantis vienos kohortos keturių matavimų rezultatais. Į asmenį orientuotas požiūris pritaikytas ne tik siekiant nustatyti, kokios galimos skirtingos prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos paauglystėje, bet ir siekiant išsiaiškinti, kaip skirtingi su mokykla susiję kintamieji (prieraišumas mokyklai, suvokiama mokytojų parama ir atviras diskusijoms klimatas klasėje) veikdami kartu gali prisidėti prie prosocialaus dalyvavimo raiškos. Šie rezultatai atskleidžia, kad paauglio savijautos mokykloje, suvokiamos mokytojų paramos ir suvokiamos galimybės atvirai diskutuoti klasėje sąveika yra ypatingai svarbi, siekiant suprasti ne tik dabartinį dalyvavimą įvairioje artimiausioje mokiniui mokyklos veikloje, bet ir prosocialių dalyvavimą už mokyklos ribų tiek esamuoju momentu, tiek ateityje.

Nauja ir tai, kad pirmą kartą mokslinėje literatūroje prosocialus dalyvavimas operacionalizuojamas trimis kintamaisiais, atspindinčiais paauglių dalyvavimą tokioje prosocialioje veikloje kaip dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje ateityje, kurios artimos bei prieinamos visiems paaugliams šiuo laikotarpiu.

Taip pat nauja tai, kad šioje disertacijoje naudojami paauglių, gyvenančių viename šalies regione, duomenys. Tai atitinka skandinavišką longitudinių tyrimų modelį, pateisinantį kuo mažesnį tiriamųjų nubyrėjimą, kuris yra neišvengiamas ilgalaikių, apimančių net keletą matavimų, tyrimų metu.

Praktiniu požiūriu, siekiant, jog jaunimas prisidėtų prie demokratinės visuomenės kūrimo ir palaikymo, iškyla poreikis tiksliai žinoti ir atsižvelgti į svarbiausius veiksnius, galinčius turėti įtakos Lietuvos paauglių prosocialaus dalyvavimo raiškai. Mokyklos, kaip svarbiausios institucijos šalia šeimos, vienas iš uždavinių yra ugdyti socialiai aktyvų pilietį, demonstruojantį susirūpinimą bendruomenės klausimais ir norintį prisidėti prie Lietuvos bei jos piliečių gerovės kūrimo. Tad rezultatai, atskleisti šioje disertacijoje, visų pirma, gali padėti mokyklos personalui, švietimo sistemos darbuotojams aiškiau suprasti, kaip mokytojai, kurdami pozityvius, palaikančius santykius tolerantiškoje aplinkoje su vyresnių klasių moksleiviais, gali prisidėti prie šių uždavinių ir tikslų įgyvendinimo ir taip ugdyti demokratišką jaunimą, pasiruošusį aktyviai įsijungti į socialinį ir visuomeninį gyvenimą. Antra, aiškesnis prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijų heterogeniškumas gali padėti edukologams ir pedagogams geriau suprasti, kad kuriant ir įgyvendinant programas, skatinančias pozityvią jaunimo raidą, reikia atsižvelgti į individualius prosocialaus dalyvavimo raidos skirtumus sąlyginai panašiame raidos kontekste ir, siekiant paskatinti aktyvesnį paauglių prosocialų dalyvavimą, taikyti metodus, kurie atitiktų individualius poreikius.

Šio mokslinio darbo ***tikslas*** – atskleisti vyresniųjų paauglių prosocialaus elgesio raidos trajektorijas ketverių metų laikotarpiu bei įvertinti prieraišumo mokyklai, suvokiamos mokytojų paramos, atviro diskusijoms klimato klasėje ir jų sąveikos vaidmenį dabartiniam ir numatomam prosocialiam dalyvavimui.

Mokslinio tyrimo uždaviniai

1. Atskleisti, kaip kinta vaikinų ir merginų prosocialus dalyvavimas, t. y. dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir numatomas socialinis dalyvavimas ateityje ketverių metų laikotarpiu (pirmos (jauniausios) kohortos tęstinė analizė);
2. Išsiaiškinti, ar paauglystėje yra skirtingos prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos ketverių metų laikotarpiu, t. y., ar yra paauglių grupės, kurių dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijos būtų skirtingos ketverių metų laikotarpiu, dalyvavimo savanoriškoje veikloje raidos trajektorijos būtų skirtingos ketverių metų laikotarpiu, numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje raidos trajektorijos būtų skirtingos ketverių metų laikotarpiu;
3. Išsiaiškinti, ar paaugliai skiriasi pagal prieraišumą mokyklai, suvokiamą mokytojų paramą ir atvirą diskusijoms klimatą klasėje, t. y., ar yra skirtingos paauglių grupės pagal šiuos tris aspektus;

4. Išanalizuoti prieraišumo mokyklai, suvokiamos mokytojų paramos ir atviro diskusijoms klimato klasėje sąveikos vaidmenį prosocialaus dalyvavimo komponentams, t. y. dabartiniam ir numatomam prosocialiam dalyvavimui.

Disertaciniame darbe ***ginami teiginiai***:

1. Remiantis analize, orientuota į kintamuosius, prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos, t. y. dalyvavimo mokyklos veikloje, dalyvavimo savanoriškoje veikloje ir numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje ketverių metų laikotarpiu yra skirtingos: dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorija yra stabili, o dalyvavimo savanoriškoje veikloje ir numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje raidos trajektorijos yra nepastovios ir reikšmingai kintančios ir didėjimo, ir mažėjimo kryptimis ketverių metų laikotarpiu.
2. Remiantis analize, orientuota į asmenį, prosocialus dalyvavimas, t. y. dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje negali būti apibūdintas viena raidos trajektorija, kuri tiktų visiems paaugliams. Paauglių kiekviena prosocialaus dalyvavimo forma ketverių metų laikotarpiu gali pasireikšti viena iš šešių skirtingų raidos trajektorijų, kurios tarpusavyje skiriasi savo pradiniais įverčiais ir /ar savo forma ir/ar išreikštumo lygiu bei pastovumu.
3. Prieraišumas mokyklai, suvokiama mokytojų parama ir atviras diskusijoms klimatas klasėje siejasi su paauglių prosocialiu dalyvavimu, o šių kintamųjų pozityvi sąveika siejasi su aukštesniu dabartiniu ir numatomu prosocialiu dalyvavimu.

METODIKA

Siekiant relizuoti tyrimo tikslus ir uždavinius, buvo atliekamas ketverių metų (2008–2011 m.) tęstinis (longitudinis) tyrimas. Dalis šiame tyrime naudojamų duomenų yra platesnio projekto „Politinės socializacijos raida nuo paauglystės iki jaunystės: piliečių politinio tapatumo formavimosi mechanizmai Lietuvoje“, kurį rėmė Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondas (projekto vadovė – prof. Rita Žukauskienė), metu surinktų duomenų dalis. Šis jungtinis projektas, kurį vykdė Mykolo Romerio universiteto ir Klaipėdos universiteto mokslininkai, truko 2,5 metų, tad buvo finansuotas pilotinis tyrimas bei pirmasis ir antrasis šio tyrimo matavimai. Trečiasis ir ketvirtasis matavimai buvo finansuojami iš asmeninių tyrėjų grupės lėšų ir tyrimui buvo suteiktas darbinis pavadinimas „Pozityvi jaunimo raida“.

Tyrimo dalyviai. Tęstinio tyrimo pirmame matavime dalyvavo 2642 paaugliai, besimokantys aštuoniose Klaipėdos regiono mokyklose bei gimnazijose. Apklausti 9–12 klasių mokiniai, kurių amžius svyravo nuo 14 iki 20 metų

(M=16,69, SD=1,17). Vėliau kasmet buvo apklausiami tie patys tiriamieji. Dėl šios disertacinio darbo specifikos (dėmesys skiriamas mokykliniams metams), projekte dalyvavusių tiriamųjų, pabaigusių mokyklas, duomenys nebuvo įtraukiami į analizę. Prosocialaus dalyvavimo raidai įvertinti buvo naudojami jauniausios kohortos (šie tiriamieji pirmo matavimo metu buvo devintoje klasėje (N=745, M=15,4, SD=0,54), o vėliau užpildė klausimynus antraisiais (N=666), trečiaisiais (N=536) ir ketvirtaisiais (N=460) tyrimo metais būdami dešimtoje, vienuoliktoje ir dvyliktoje klasėse) ketverių matavimų duomenys. Prosocialaus dalyvavimo sąsajoms su prieraišumo mokyklai, suvokiamos mokytojų paramos ir atviro diskusijoms klimato klasėje sąveika buvo naudojami antro matavimo trijų kohortų duomenys. Į šią analizę yra įtraukti 1763 tiriamųjų (745 vaikinai ir 1018 merginų), besimokančių 10–12 klasėse, kurių amžius svyruoja nuo 15 iki 19 metų (M=17,31, SD=0,96), duomenys.

*Tyrimo kintamieji***.** Metodikos, skirtos prosocialiam dalyvavimui įvertinti: *1) Dalyvavimo mokyklos veikloje skalė* sudaryta šiam tyrimui remiantis P. Noack (2003) Vokietijoje atliktų tyrimų metodologija, gavus autoriaus leidimą; *2) Dalyvavimo savanoriškoje veikloje skalė,* sudaryta specialiai šiam projektui; *3) Numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje* skalė taip pat sudaryta longitudinės studijos autorių. *Su mokykla susijusių kintamųjų įvertinimui buvo taikytos šios metodikos: 1) Saitų su mokykla klausimyno (SAHA;* Ruchkin et al., 2004) dvi subskalės: *Prieraišumo mokyklai* subskalė ir *Suvokiamos mokytojų paramos* subskalė; *2) Atviro diskusijoms klimato klasėje skalė* (Torney-Purta et al., 2001). *Demografinei informacijai* surinkti taikytas projekto mokslininkų grupės sudarytas klausimynas. Jame paaugliai buvo prašomi pateikti informaciją apie save (lytį, amžių, gimimo datą, klasę, mokyklą, miestą, ir kt.) bei tėvus (jų tautybę, išsilavinimą, bei užimtumą). Taip pat tiriamųjų buvo prašoma nurodyti savo vardą, pavardę, gimimo datą, telefono numerį bei elektroninio pašto adresą.

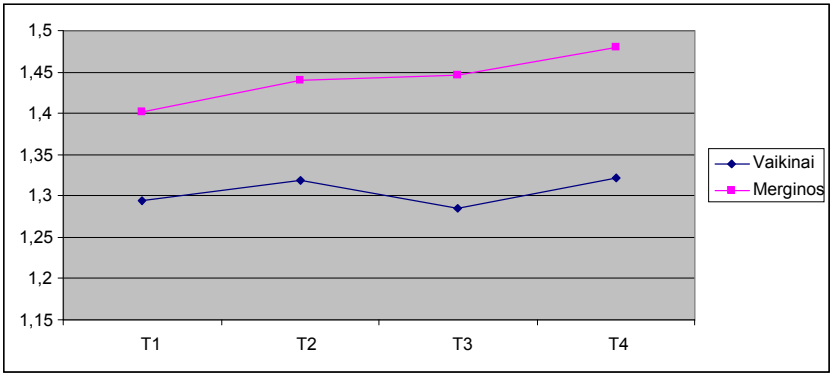
Tyrimo eiga. Tyrimas vyko keturis metus iš eilės kovo–birželio mėnesiais. Pirmas matavimas atliktas 2008 m. pavasarį, ketvirtas matavimas – 2011 m. Prieš pradedant pirmą matavimą tyrimas buvo pristatomas visose mokyklose. Pristatymo metu buvo įteikti laiškai mokiniams, kad jie parneštų juos tėvams ir šie susipažintų su būsimu tyrimu. Tėvų buvo prašoma pranešti tyrėjams raštu arba žodžiu apie atsisakymą dalyvauti tyrime. Siekiant motyvuoti moksleivius, prieš pradedant kiekvieną matavimą, buvo dovanojamos dovanėlės.

REZULTATAI

Prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos paauglystėje: lyties ir amžiaus vaidmuo. Šios studijos tikslas – nustatyti, kaip kinta vaikinų ir merginų prosocialus dalyvavimas, t. y. dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas sava-

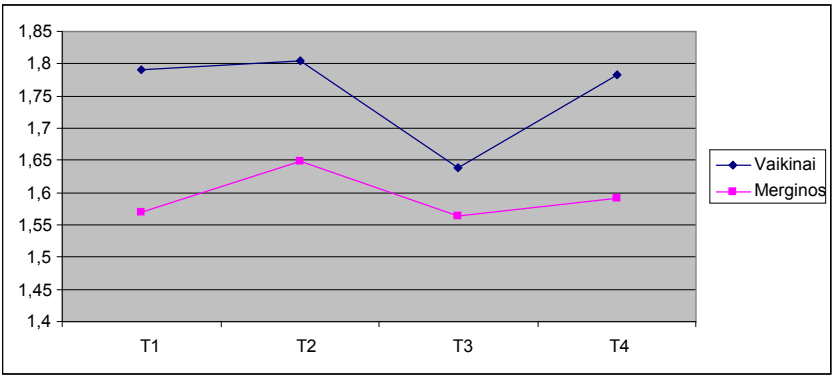
noriškoje veikloje ir numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje ketverių metų laikotarpiu. Buvo atlikta Blokuotųjų duomenų dviejų faktorių dispersinė analizė kiekvienai prosocialaus dalyvavimo skalei naudojant SPSS 17.0.

Dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijos. Blokuotųjų duomenų dviejų faktorių dispersinė analizė atskleidė, kad laiko efektas nebuvo reikšmingas, Wilks Lambda=0,982, F(3,318) =1,940, p>0,05, η^2=0,02. Lyties efektas buvo reikšmingas F(1,320)=27,098, p<0,001, η^2=0,078. Sąveikos efektas tarp laiko ir lyties nebuvo reikšmingas F(3,318) =0,846, p>0,05, η^2=0,008 (žr. 1-ą paveikslėlį).

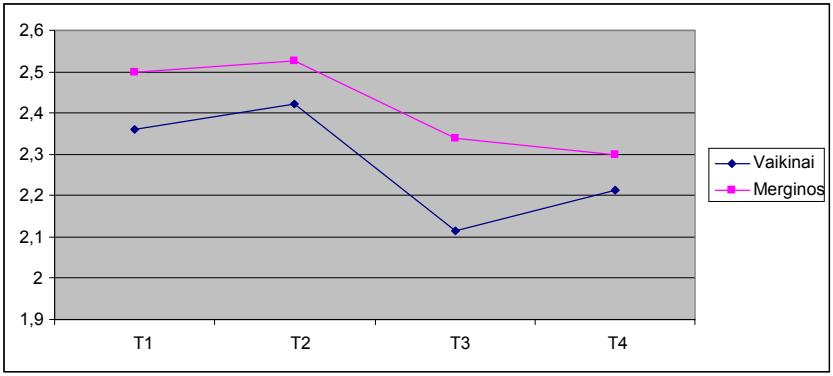
1 pav. Jauniausios kohortos vaikinų ir merginų dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijos pagal įverčių vidurkius keturių matavimų laikotarpiu.

Dalyvavimo savanoriškoje veikloje raidos trajektorijos. Blokuotųjų duomenų dviejų faktorių dispersinė analizė atskleidė, kad laiko efektas buvo reikšmingas, Wilks Lambda=0,953, F(3,320) =5,295, p=0,001, η^2=0,05. Lyties efektas taip pat buvo reikšmingas F(1,322)= 12,482, p<0,001, η^2=0,037. Tačiau sąveikos efektas tarp laiko ir lyties nebuvo reikšmingas F(3,320) =1,982, p>0,05, η^2=0,02. Siekdami koreguoti sferiškumo prielaidos pažeidimą pagal Mauchly testą, laiko efektui įvertinti pritaikėme laivės laipsnius pagal Huynh – Feldt korekciją. Paaiškėjo, kad laikui bėgant dalyvavimas savanoriškoje veikloje reikšmingai kito ketverių metų laikotarpiu F(2,562, 824,85)=3,075, p<0,05, η^2=0,01. Taip pat patikrinome trečio laipsnio (kubinio kitimo) daugianario hipotezę, t. y., kaip skiriasi keturių vidurkių lygybė. Ši analizė atskleidė, jog reikšminga yra kubinė kryptis F(1,322) =11,301, p=0,001, η^2=0,034 (žr. 2-ą paveikslėlį).

2 pav. Jauniausios kohortos vaikinų ir merginų dalyvavimo savanoriškoje veikloje raidos trajektorijos pagal įverčių vidurkius keturių matavimų laikotarpiu.

Numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje raidos trajektorijos. Blokuotųjų duomenų dviejų faktorių dispersinė analizė atskleidė, kad laiko efektas buvo reikšmingas, Wilks Lambda=0,894, F(3, 299) =11,779, p<0,001, η^2=0,11. Lyties efektas nebuvo reikšmingas F(1,301)= 3,628, p>0,05, η^2=0,01. Sąveikos efektas tarp laiko ir lyties taip pat nebuvo reikšmingas F(3,299) =0,985, p>0,05, η^2=0,01. Siekdami koreguoti sferiškumo prielaidos pažeidimą pagal Mauchly testą, laiko efektui įvertinti pritaikėme laivės laipsnius pagal Huynh – Feldt korekciją. Paaiškėjo, kad laikui bėgant numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje reikšmingai kito ketverių metų laikotarpiu F(2,904, 874,213)=13,325, p<0,001, η^2=0,4. Kadangi buvo atlikti keturi matavimai, taip pat patikrinome trečio laipsnio (kubinio kitimo) daugianario hipotezę, t. y., kaip skiriasi keturių vidurkių lygybė.

3 pav. Jauniausios kohortos vaikinų ir merginų numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje raidos trajektorijos pagal įverčių vidurkius keturių matavimų laikotarpiu.

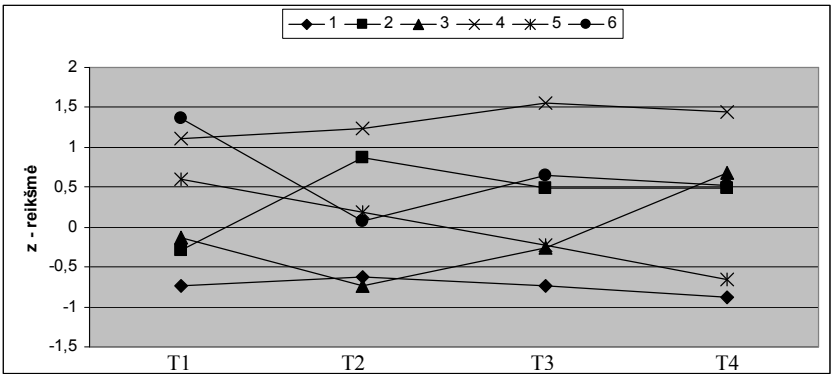
Ši analizė atskleidė, jog reikšminga yra ir linijinė kryptis $F(1,301) = 21{,}227$ $p<0{,}001$, $\eta^2=0{,}07$, ir kubinė kryptis $F(1,301) = 15{,}005$ $p<0{,}001$, $\eta^2=0{,}05$ (žr. 3-ą paveikslėlį).

Paauglių individualios prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos. Pagrindinis šios studijos tikslas – išsiaiškinti, ar yra individualios prosocialaus dalyvavimo trajektorijos paauglystėje ketverių metų laikotarpiu, t. y., ar yra paauglių grupės, kurios skiriasi pagal dalyvavimą mokyklos veikloje, pagal dalyvavimą savanoriškoje veikloje ir pagal numatomą dalyvavimą socialinėje veikloje ateityje ketverių metų laikotarpiu.

Duomenų analizė. Buvo atliktos trys skirtingos klasterinės analizės, kurių tikslas – priskirti paauglius į skirtingus prosocialaus dalyvavimo klasterius. Buvo siekiama išsiaiškinti: 1) kiek ir kokių yra galimų skirtingų dalyvavimo mokyklos veikloje klasterių; 2) kiek ir kokių yra galimų skirtingų dalyvavimo savanoriškoje veikloje klasterių; 3) kiek ir kokių yra galimų skirtingų numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje klasterių, remiantis keturių matavimų įverčiais. Klasterinė analizė atlikta, naudojant modifikuotą LICUR procedūrą iš statistinio paketo SLEIPNER (Bergman, 1998; Bergman et al. 2003). Visi tiriamieji yra priskiriami klasteriams, naudojant J. Ward (1963) aglomeratyvinį hierarchinį klasterinės analizės metodą.

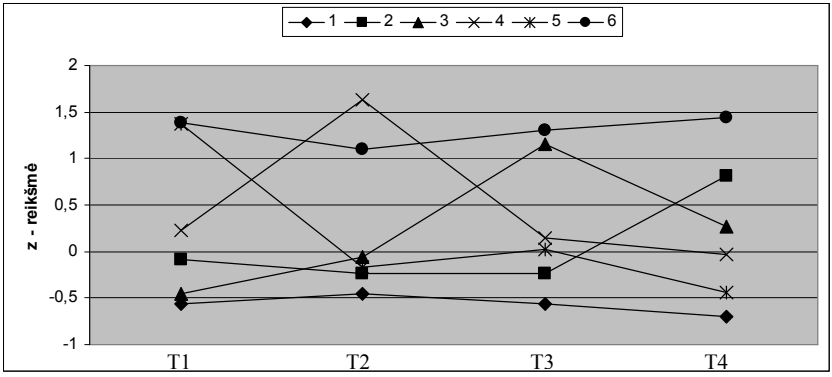
Dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijų analizė. Remiantis klasterių sprendimo priėmimo kriterijais (Bergman, 1998; Bergman et al. 2003), šešių klasterių sprendimas pasirodė geriausiai išpildantis visus statistinius kriterijus. Bendra paklaidos kvadratinė suma yra 57,38 proc. Toliau pateikiame šios analizės metu išskirtų trajektorijų aprašymą pagal tiriamųjų skaičių ir homogeniškumo koeficientą: 1-a trajektorija: „žema pastovi“ (n=140, hc=0,78); 2-a trajektorija: „vidutinė“ (n=89, hc=1,14); 3-ia trajektorija: „didėjanti“ (n=56, hc=0,7); 4-a trajektorija: „aukšta pastovi“ (n=32, hc=0,86); 5-a trajektorija: „mažėjanti“ (n=48, hc=0,81); 6-a trajektorija: „nepastovi“ (n=51, hc=0,84).

Profilių peržiūra (žr. 4 – ą paveikslėlį) patvirtino prasmingą ir atskirą šešių klasterių sprendimo klasifikaciją, kadangi šios trajektorijos skiriasi viena nuo kitos savo forma, reikšmių dydžiais arba pagal abu šiuos kriterijus. Dvi paauglių trajektorijos pasižymi gana pastoviais vidurkių įverčiais ketverių metų laikotarpiu, tačiau akivaizdžiai skiriasi šių įverčių vidurkiai („aukšta pastovi“ ir „žema pastovi“ trajektorijos); viena trajektorija buvo žemėjanti; viena didėjanti nuo antro matavimo laikotarpio ir dvi nestabilios trajektorijos („nepastovi“ ir „didėjanti“). Vaikinų ir merginų proporcija nebuvo vienoda (χ^2 (5,416)=21,929, $p<0{,}001$): trajektorija „aukšta pastovi“ pasižymi didesnė merginų proporcija, o trajektorija „žema pastovi“ – didesne vaikinų proporcija nei kitose trajektorijose.

4 pav. Dalyvavimo mokyklos veikloje raidos trajektorijos ketverių metų laikotarpiu.

Dalyvavimo savanoriškoje veikloje raidos trajektorijų analizė. Remiantis klasterių sprendimo priėmimo kriterijais (Bergman, 1998; Bergman et al. 2003), šešių klasterių sprendimas pasirodė geriausiai išpildantis visus statistinius kriterijus. Bendra paklaidos kvadratinė suma yra 55,63 proc. Toliau pateikiame šios analizės metu išskirtų trajektorijų aprašymą pagal tiriamųjų skaičių ir homogeniškumo koeficientą: 1-a trajektorija: „žema pastovi“ (”(n=168, hc=0,6); 2-a trajektorija: „T4 pikas“ (n=89, hc=0,94); 3-ia trajektorija: „T3 pikas“ (n=38, hc=0,98); 4-a trajektorija: „T2 pikas“ (n=42, hc=1,31); 5-a trajektorija: „T1 pikas“ (n=42, hc=1,42); 6-a trajektorija: „aukšta pastovi“ (n=26, hc=1,1).

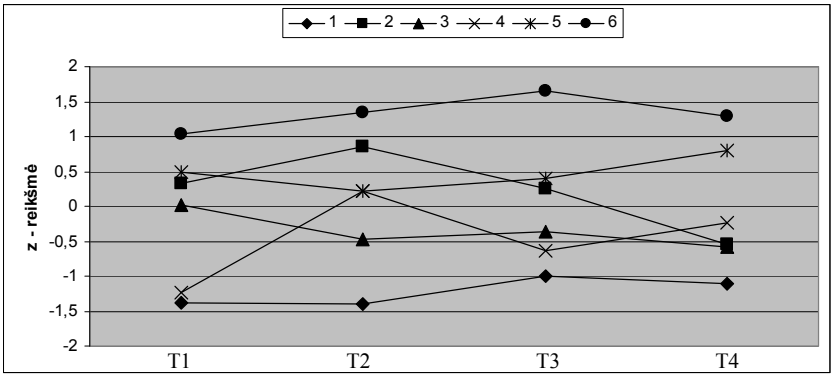

5 pav. Dalyvavimo savanoriškoje veikloje raidos trajektorijos ketverių metų laikotarpiu.

Profilių peržiūra (žr. 5–ą paveikslėlį) patvirtino prasmingą ir atskirą šešių klasterių sprendimo klasifikaciją, kadangi šios trajektorijos skiriasi viena nuo ki-

tos savo forma, reikšmių dydžiais arba pagal abu šiuos kriterijus. Dvi paauglių trajektorijos pasižymi gana pastoviais vidurkių įverčiais ketverių metų laikotarpiu, tačiau skiriasi šių įverčių vidurkiai („aukšta pastovi“, „žema pastovi“ trajektorijos), ir keturios nestabilios trajektorijos, kurios pasižymi santykinai stipriu vienu pozityviu piku per ketverius metus. Vaikinų ir merginų proporcija nebuvo vienoda (χ^2 (5,405)=14,183, p<0,05): ketvirtoje – šeštoje trajektorijose yra didesnė vaikinų proporcija nei kitose trajektorijose, o pirmoje – trečioje trajektorijose yra didesnė merginų proporcija.

Numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje raidos trajektorijų analizė. Remiantis klasterių sprendimo priėmimo kriterijais (Bergman, 1998; Bergman et al. 2003), šešių klasterių sprendimas pasirodė geriausiai išpildantis visus statistinius kriterijus. Bendra paklaidos kvadratinė suma yra 59,51 proc. Toliau pateikiame šios analizės metu išskirtų trajektorijų aprašymą pagal tiriamųjų skaičių ir homogeniškumo koeficientą: 1-a trajektorija: „žema pastovi“ (n=47, hc=0,61); 2-a trajektorija: „mažėjanti“ (n=44, hc=0,91); 3-ia trajektorija: „vidutinė“ (n=117, hc=0,77); 4-a trajektorija: „nepastovi“ (n=42, hc=0,95); 5-a trajektorija: „didėjanti“ (n=130, hc=0,87); 6-a trajektorija: „aukšta pastovi“ (n=33, hc=0,83). Profilių peržiūra (žr. 6-ą paveikslėlį) patvirtino prasmingą ir atskirą šešių klasterių sprendimo klasifikaciją, kadangi trajektorijos skiriasi savo forma, reikšmių dydžiais arba pagal abu šiuos kriterijus. Keturios paauglių trajektorijos pasižymi gana pastoviais vidurkių įverčiais ketverių metų laikotarpiu, tačiau skirtingo lygio trajektorijomis („aukšta pastovi“, „žema pastovi“, „vidutinė“ ir „didėjanti“ trajektorijos); viena trajektorija buvo mažėjanti nuo antro matavimo laikotarpio ir viena nestabili trajektorija.

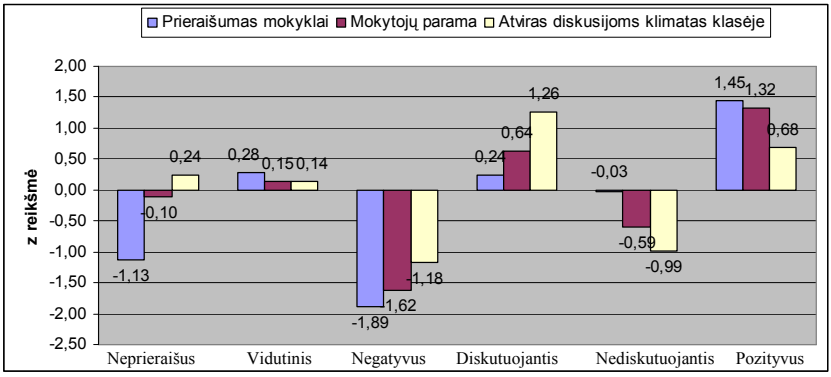
6 pav. Numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje raidos trajektorijos ketverių metų laikotarpiu.

Vaikinų ir merginų proporcija nebuvo vienoda (χ^2 (5,413)=11,287, p<0,05): trajektorija „aukšta pastovi“ pasižymi didesne merginų proporcija nei kitose trajektorijose, o antra ir ketvirta trajektorijos pasižymi didesne vaikinų proporcija.

Prieraišumo mokyklai, suvokiamos mokytojų paramos ir atviro diskusijoms klimato klasėje sąveikos vaidmuo prosocialiam dalyvavimui paauglystėje. Pagrindinis šios studijos tikslas yra išsiaiškinti, ar paaugliai skiriasi pagal prieraišumą mokyklai, suvokiamą mokytojų paramą ir atvirą diskusijoms klimatą klasėje ir jeigu yra atskiros paauglių grupės pagal tris šiuos aspektus, tai ar šios paauglių grupės skiriasi pagal dalyvavimą mokyklos veikloje, dalyvavimą savanoriškoje veikloje ir numatomą dalyvavimą socialinėje veikloje ateityje.

Duomenų analizė. *Pirmojo etapo* metu buvo atlikta klasterinė analizė, kurios tikslas – priskirti paauglius į skirtingus klasterius, sudarytus remiantis prieraišumu mokyklai, suvokiama mokytojų parama ir atviru diskusijoms klimatu klasėje. Remiantis tuo, kad visi šie kintamieji apibūdina tam tikrą atmosferą mokykloje, šie klasteriai buvo pavadinti *atmosferos mokykloje* klasteriais. Klasterinė analizė atlikta, naudojant modifikuotą LICUR procedūrą iš statistinio paketo SLEIPNER (Bergman, 1998; Bergman et al. 2003). *Antrojo etapo* metu atlikta daugialypė dispersinė analizė (MANOVA), kurios tikslas – nustatyti, ar yra prosocialaus dalyvavimo įverčių vidurkių skirtumai tarp atmosferos mokykloje klasterių.

Klasterinė analizė. Remiantis klasterių sprendimo priėmimo kriterijais (Bergman, 1998; Bergman et al. 2003), šešių klasterių sprendimas pasirodė geriausiai išpildantis visus statistinius kriterijus. Bendra paklaidos kvadratinė suma yra 63,4 proc.

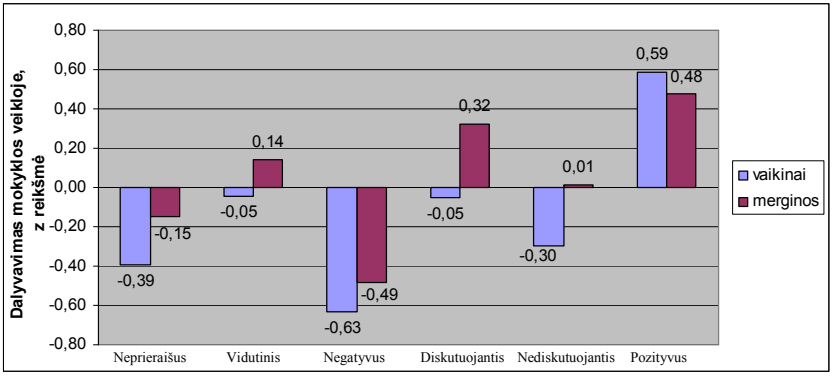
7 pav. Šešių klasterių sprendimo grupių vidurkių įverčiai.

Toliau pateikiame šios analizės metu išskirtų klasterių aprašymą pagal tiriamųjų skaičių ir homogeniškumo koeficientą: 1-as klasteris: „Neprieraišus“ klasteris

(n=208, hc=0,75); 2-as klasteris: „Vidutinis“ klasteris (n=476, hc=0,5); 3-as klasteris: „Negatyvus“ klasteris (n=120, hc=1,07); 4-as klasteris: „Diskutuojantis“ klasteris (n=289, hc=0,62); 5-as klasteris: „Nediskutuojantis“ klasteris (n=478, hc=0,92); 6-as klasteris: „Pozityvus“ klasteris (n=190, hc=0,8) (žr. 7–ą paveikslėlį).

Prosocialaus dalyvavimo palyginimas tarp šešių atmosferos mokykloje klasterių ir lyties. Prosocialaus dalyvavimo skirtumai tarp šešių išskirtų klasterių buvo analizuojami daugialypės dispersijos analizės (MANOVA) pagalba. Priklausomi kintamieji šioje analizėje: dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje, o nepriklausomi kintamieji – priskyrimas tam tikram klasteriui (vienam iš šešių galimų) ir lytis. Buvo rastas reikšmingas skirtumas ir tarp šių šešių klasterių ($F(15,4947)=9,479$, $p<0,001$; Pillai pėdsakas=0,084; η^2 =0,03), ir tarp vaikinų bei merginų ($F(3,1647)=9,483$, $p<0,001$; Pillai pėdsakas=0,02; $\eta^2=0,02$) bendrai analizuojant priklausomus kintamuosius. Sąveikos efektas tarp klasterio priskyrimo ir lyties nebuvo reikšmingas ($F(15,4947)=0,967$, $p>0,05$; Pillai pėdsakas=0,009; $\eta^2=0,003$).

Dalyvavimo mokyklos veikloje skirtumai tarp atmosferos mokykloje klasterių ir lyties. Priklausomo kintamojo „Dalyvavimas mokyklos veikloje“ MANOVA rezultatai atskleidė reikšmingus daugialypius efektus pagal klasterio priskyrimą ($F(5,1649)=21,223$, $p<0,001$; $\eta^2=0,06$) ir lytį ($F(1,1649)=11,755$, $p<0,001$; $\eta^2=0,01$). Sąveikos efektas tarp klasterio priskyrimo ir lyties nebuvo reikšmingas ($F(5,1649)=1,330$, $p>0,05$; $\eta2=0,004$).

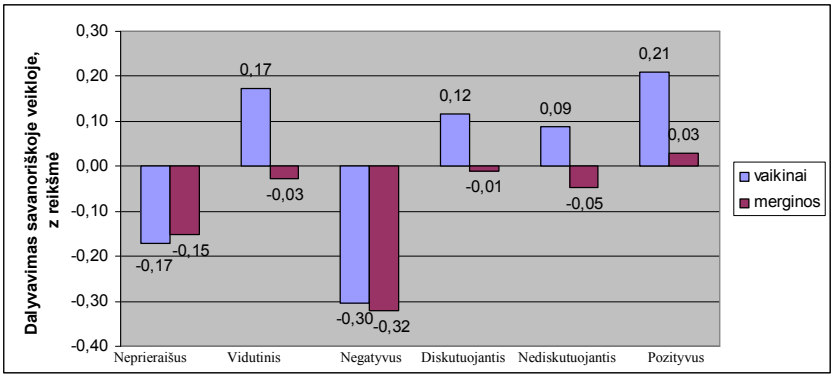

8 pav. Vaikinų ir merginų dalyvavimo mokyklos veikloje įverčių vidurkiai šešiuose klasteriuose.

Post hoc palyginimai parodė (žr. 8-ą paveikslėlį), kad paaugliai iš klasterio „Pozityvus“ (M=0,5, SD=0,87) aktyviau dalyvauja mokyklos veikloje nei paaugliai iš visų kitų klasterių, t. y. „Neprieraišaus“ (M=-0,28, SD=0,93) ($p<0,001$),

„Vidutinio“ (M=0,07, SD=0,97) (p<0,001), „Negatyvaus“ (M=-0,57, SD=0,86) (p<0,001), „Diskutuojančio“ (M=0,19, SD=1,01) (p=0,001) ir „Nediskutuojančio“ (M=-0,13, SD=0,99) klasterių (p<0,001). Paaugliai iš „Diskutuojančio“ ir „Vidutinio“ klasterių daugiau dalyvauja mokyklos veikloje negu paaugliai iš „Neprieraišaus“, „Negatyvaus“ ir „Nediskutuojančio“ klasterių (p<0,001). Paaugliai iš „Neprieraišaus“ ir „Nediskutuojančio“ klasterių daugiau dalyvauja mokyklos veikloje nei paaugliai iš „Negatyvaus“ klasterio (atitinkamai p=0,01 ir p<0,001). Dalyvavimo mokyklos veikloje vidurkių įverčių peržiūra atskleidė, kad merginos daugiau dalyvauja įvairioje veikloje mokykloje (M=0,13, SD=0,95) nei vaikinai (M=-0,19, SD=1,03).

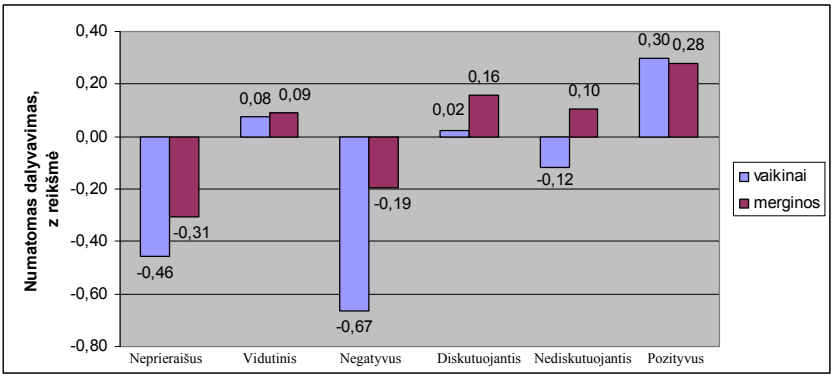
Dalyvavimo savanoriškoje veikloje skirtumai tarp atmosferos mokykloje klasterių ir lyties. Priklausomo kintamojo „Dalyvavimas savanoriškoje veikloje“ MANOVA rezultatai atskleidė reikšmingą daugialypį efektą pagal klasterio priskyrimą ($F(5,1649)=4,207$, $p=0,001$; $\eta^2=0,013$). Lyties efektas nebuvo reikšmingas ($F(1,1649)=3,395$, $p>0,05$; $\eta^2=0,002$) kaip ir sąveikos efektas tarp klasterio priskyrimo ir lyties ($F(5,1649)=0,426$, $p>0,05$; $\eta^2=0,001$). Post hoc palyginimai (žr. 9-ą paveikslėlį) parodė, kad paaugliai iš klasterių „Vidutinis“ (M=0,05, SD=0,97), „Diskutuojantis“ (M=0,04, SD=0,94), „Nediskutuojantis“ (M=0,01, SD=1,07) ir „Pozityvus“ (M=0,07, SD=0,87) yra daugiau dalyvaujantys savanoriškoje veikloje nei paaugliai iš „Negatyvaus“ (M=-0,31, SD=1,03) klasterio (p<0,005), o paaugliai iš klasterio „Vidutinis“ daugiau dalyvaujantys nei paaugliai iš „Neprieraišaus“ klasterio (M=-0,16, SD=0,97) (p=0,012).

9 pav. Vaikinų ir merginų dalyvavimo savanoriškoje veikloje įverčių vidurkiai šešiuose klasteriuose.

Numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje skirtumai tarp atmosferos mokykloje klasterių ir lyties. Priklausomo kintamojo „*Numatomas dalyvavi-*

mas socialinėje veikloje“ MANOVA rezultatai atskleidė reikšmingą daugialypį efektą pagal klasterio priskyrimą ($F(5,1649)=13,446$, $p<0,001$; $\eta^2=0,04$) ir lytį ($F(1,1649)=8,108$, $p<0,005$; $\eta^2=0,005$).

10 pav. Vaikinų ir merginų numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje įverčių vidurkiai šešiuose klasteriuose.

Sąveikos efektas tarp klasterio priskyrimo ir lyties nebuvo reikšmingas ($F(5,1649)=1,305$, $p>0,05$; $\eta^2=0,004$). Post hoc palyginimai parodė (žr. 10-ą paveikslėlį), kad paaugliai iš klasterių „Vidutinis“ ($M=0,09$, $SD=0,95$), „Diskutuojantis“ ($M=0,11$, $SD=0,98$), „Nediskutuojantis“ ($M=0,0$, $SD=1,03$) ir „Pozityvus“ ($M=0,29$, $SD=0,86$) teigia labiau dalyvausiantys socialinėje veikloje ateityje nei paaugliai iš „Neprieraišaus“ ($M=-0,39$, $SD=0,96$) ir „Negatyvaus“ ($M=-0,47$, $SD=1,04$) klasterių ($p<0,001$), o paaugliai iš „Pozityvaus“ klasterio teigia labiau dalyvausiantys socialinėje veikloje ateityje už paauglius iš „Nediskutuojančio“ klasterio ($p=0,001$). Numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje vidurkių įverčių peržiūra atskleidė, kad merginos daugiau numato dalyvauti socialinėje veikloje ateityje ($M=0,08$, $SD=0,94$) nei vaikinai ($M=-0,13$, $SD=1,06$).

DISKUSIJA

Longitudine studija (besiremiančia požiūriu į kintamuosius) buvo siekiama nustatyti, kaip kinta merginų ir vaikinų prosocialus dalyvavimas, t. y. dalyvavimas mokyklos veikloje, dalyvavimas savanoriškoje veikloje ir numatomas socialinis dalyvavimas ateityje ketverių metų laikotarpiu. Rezultatai atskleidė, kad skirtingų formų prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos ketverių metų laikotarpiu nėra vienodos: paaiškėjo, kad laikas nėra reikšmingas faktorius paauglių dalyvavimui mokyklos veikloje, o savanoriškos veiklos ir numatomos socialinės veiklos

trajektorijoms yra būdingas kubinis kitimas. Manome, kad šis kitimas susijęs su tuo, kad paaugliai šiame laikotarpyje intensyviai ieško savęs ir konstruoja savo tapatumą, tad išbando savo jėgas įvairiose veiklose, ieško būdų ir formų, kaip geriausiai galėtų atskleisti savo savastį ir unikalumą (Barber et al., 2005; Denoult, Poulin, 2009) bei savaraniškumą (Larson et al., 2007). Intensyvus savęs ieškojimas (Busseri et al., 2006; Elkind, 1985) gali būti vienu svarbiausiu reiškiniu, skatinančiu paauglius imtis naujų, jas išbandyti, o po to vėl grįžti prie jau pažįstamų prosocialaus dalyvavimo formų demonstravimo arba atsirinkti jiems svarbiausias veiklas. Dalyvavimo mokyklos veikloje trajektorijos pastovumą galima paaiškinti tuo, kad įvairios veiklos mokykloje paaugliams yra gerai pažįstamos, jie gerai žino, kokios yra jiems priimtinos ir kuriose gali atsiskleisti, tad nėra skiriama laiko naujų veiklų išbandymui (Busseri et al., 2006; Denoult, Poulin, 2009) arba tiesiog to laiko trūksta (Shanahan, Flaherty, 2001). Taipogi, nors ir fiksuoti nedideli skirtumai tarp lyčių, prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijų kitimas vyksta identiškai vaikinų ir merginų tarpe, tad galime kelti prielaidą, kad vaikinų ir merginų prosocialaus dalyvavimo raidos mechanizmai yra gana panašūs, tačiau tam patvirtinti reikėtų atlikti naujus tyrimus.

Besiremdami į asmenį orientuotu požiūriu (Bergman, 2001; Bergman, Trost, 2006; Magnusson, Cairns, 1996), iškėlėme prielaidą, kad gali būti išskiriamos kelios skirtingos prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos. Rezultatai parodė, kad yra šešios skirtingos ir dalyvavimo mokyklos veikloje, ir dalyvavimo savanoriškoje veikloje ir numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje raidos trajektorijos, o kurios tarpusavyje skiriasi savo pradiniais įverčiais ir/ar savo forma ir/ar išreikštumo lygiu. Kaip ir kitų autorių darbuose (Janosz et al., 2008; Kokko et al., 2006; Li, Lerner, 2011), didelė paauglių dalis pasižymėjo pastoviomis trajektorijomis, tačiau, skirtingai nuo šių tyrimų rezultatų, tik maža dalis mūsų tirtų paauglių pasižymėjo aukštomis pastoviomis dabartinio ir būsimo prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijomis. Taigi, kaip ir tikėjomės, nėra vienos trajektorijos, kuri būtų identiška visiems mūsų tirtiems paaugliams, o tai, kad yra ne tik pastovių, bet ir kintančių trajektorijų, gali reikšti tai, jog keliamas mokslinis klausimas, ar yra altruistinės asmenybės tipas (Carlo et al., 2007; Eisenberg et al., 1999), kuris pastoviai ir visada elgiasi prosocialiai, yra išbalansuojamas, nes trajektorijų nepastovumas rodo, jog pats prosocialus elgesys, šiuo atveju dalyvavimas, gali būti ir augantis, ir krentantis įvairiu vėlyvosios paauglystės laikotarpiu. Tai leidžia daryti prielaidą, kad kontekstas, kuriame gyvena paauglys, gali svariai prisidėti prie tokio elgesio pasireiškimo. Galima manyti, kad, kaip teigia Y. Li ir R. Lerner (2011), tokiu atveju padėtų pozityvių emocijų formavimas, nukreiptas į saitų, t. y. prieraišumo ir susietumo jausmo, stiprinimą tarp bendraamžių ir reikšmingų aplinkinių žmonių, pvz., mokytojų.

Tyrimai, analizuojantys mokyklos vaidmenį prosocialiam dalyvavimui paauglystėje, teigia, kad prieraišumas mokyklai, suvokiama mokytojų parama ir

atviras diskusijoms klimatas klasėje gali turėti reikšmingos įtakos formuojant paauglių prosocialų elgesį (Buhl, Abs, 2008; Campbell, 2008; Flanagan et al., 2007; Jennings, 2003; Jennings, Greenberg, 2009; ir kt.), tačiau iki šiol nebuvo tyrimų, analizuojančių, kaip jų sąveika gali prisidėti prie prosocialaus elgesio pasireiškimo. Rezultatai atskleidė, kad yra šeši galimi atmosferos mokykloje klasteriai pagal prieraišumą mokyklai, suvokiamą mokytojų paramą ir atvirą diskusijoms klimatą klasėje, o paaugliai, pakliūnantys į skirtingus atmosferos mokykloje klasterius, pasižymi skirtingu dalyvavimo prosocialioje veikloje intensyvumu: priklausantys atmosferos mokykloje klasteriams, kuriuose aukštas prieraišumas mokyklai sąveikauja su aukšta suvokiama mokytojų parama ir atviru diskusijoms klimatu klasėje, aktyviau dalyvauja dabartinėje mokyklos veikloje. O tuo metu paauglių, pakliūnančių į neigiamus klasterius, prosocialus dalyvavimas yra žemiausias. Vadinasi, reikia ne tik skatinti diskusijas ir kurti joms palankų klimatą, ne tik teikti paramą mokiniams, bet ir rūpintis, kad kuo daugiau paauglių jaustų pozityvius jausmus mokyklai kaip visai institucijai. Tik tada, kai moksleiviai jausis mokykloje emociškai saugūs, atviras diskusijoms klimatas ir mokytojų parama teiks didžiausią naudą paauglių dabartiniam ir numatomam prosocialiam dalyvavimui. Taigi, patvirtindami kitų autorių nuostatas (Eccles,2004; Flanagan et al., 2007; Fredricks, Eccles, 2006; Hart et al., 2007; Henderson et al., 2007 ir kt.), kad mokykla yra svarbi demokratinių nuostatų ir elgesio įkvėpėja ir perdavėja, teigiame, kad siekiant, jog jaunimas prisidėtų prie demokratinės visuomenės kūrimo ateityje, reikia ne tik užtikrinti, jog mokykloje būtų kuriamas klimatas, atviras įvairių nuomonių išklausymui ir išsakymui, ir mokytojai būtų suvokiami kaip padedantys ir paremiantys, bet labai svarbu ir tai, jog paauglys mokykloje jaustųsi emociškai gerai, t. y. saugus ir artimas, arba kitaip, prieraišus mokyklai.

IŠVADOS

1. Prosocialaus dalyvavimo raidos trajektorijos ketverių metų laikotarpyje nėra vienodos: laikas nėra reikšmingas faktorius paauglių dalyvavimui mokyklos veikloje, tačiau laikas yra reikšmingas dalyvavimui savanoriškoje veikloje ir numatomam dalyvavimui socialinėje veikloje ateityje. Dalyvavimo savanoriškoje veikloje ir numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje raidos trajektorijos reikšmingai kinta ir didėjimo, ir mažėjimo kryptimis.

2. Merginų ir vaikinų dalyvavimo intensyvumas skirtingose prosocialios veiklos formose yra skirtingas: merginos daugiau dalyvauja mokyklos veikloje, tuo tarpu vaikinai daugiau dalyvauja savanoriškoje veikloje, o skirtumų tame, kaip intensyviai paaugliai numato dalyvauti socialinėje veikloje ateityje, tarp vaikinų ir merginų nėra.

3. Išskirtos šešios skirtingos dalyvavimo mokyklos veikloje, dalyvavimo savanoriškoje veikloje ir numatomo dalyvavimo socialinėje veikloje ateityje raidos trajektorijos, kurios tarpusavyje skiriasi savo pradiniais įverčiais ir/ar savo forma ir/ar išreikštumo lygiu bei pastovumu.

4. Pagal prieraišumą mokyklai, suvokiamą mokytojų paramą ir atvirą diskusijoms klimatą klasėje išskirti šeši atmosferos mokykloje klasteriai, o paaugliai, priklausantys skirtingiems klasteriams skiriasi pagal dabartinio ir numatomo prosocialaus dalyvavimo intensyvumą:

a. Dalyvavimas mokyklos veikloje: paaugliai iš „Pozityvaus“ klasterio yra labiau dalyvaujantys įvairioje mokyklos veikloje negu paaugliai iš kitų penkių klasterių; paaugliai iš „Vidutinio“ ir „Diskutuojančio“ klasterių yra labiau dalyvaujantys įvairioje mokyklos veikloje negu paaugliai iš „Neprieraišaus“, „Negatyvaus“ ir „Nediskutuojančio“ klasterių; paaugliai iš „Neprieraišaus“ ir „Nediskutuojančio“ klasterių yra labiau dalyvaujantys įvairioje mokyklos veikloje negu paaugliai iš „Negatyvaus“ klasterio.

b. Dalyvavimas savanoriškoje veikloje: paaugliai iš klasterių „Vidutinis“, „Diskutuojantis“, „Nediskutuojantis“ ir „Pozityvus“ yra labiau dalyvaujantys savanoriškoje veikloje nei paaugliai iš „Negatyvaus“ klasterio; paaugliai iš klasterio „Vidutinis“ yra labiau dalyvaujantys savanoriškoje veikloje nei paaugliai iš „Neprieraišaus“ klasterio.

c. Numatomas dalyvavimas socialinėje veikloje ateityje: paaugliai iš klasterių „Vidutinis“, „Diskutuojantis“, „Nediskutuojantis“ ir „Pozityvus“ teigia labiau dalyvausiantys socialinėje veikloje ateityje nei paaugliai iš „Neprieraišaus“ ir „Negatyvaus“ klasterių; paaugliai iš „Pozityvaus“ klasterio teigia labiau dalyvausiantys socialinėje veikloje ateityje už paauglius iš „Nediskutuojančio“ klasterio.

5. Prosocialus dalyvavimas yra susijęs ne tik su atviru diskusijoms klimatu klasėje, suvokiama mokytojų parama ir emocine paauglių būsena mokykloje atskirai, bet ir su šių trijų kintamųjų sąveika. Siekiant didinti jaunimo dabartinį ir numatomą prosocialų dalyvavimą būtina ne tik skatinti diskusijas ir kurti joms palankų klimatą, ne tik teikti paramą mokiniams, bet ir rūpintis, kad jaunimas jaustų kuo daugiau pozityvių jausmų mokyklai kaip visai institucijai.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Moksliniai straipsniai

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. (2011). The role of attachment to school and open classroom climate for discussion on adolescent pro-social engagement. *Socialinis darbas, mokslo darbai,* 10(1), 128-137.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R., Raižienė, S. (2011). The role of attachment to school and open classroom climate for discussion on adolescents' school-related burnout. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*: *3rd World Conference on Educational Sciences*, 15, 637-641.

Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2011). Prosocialus aktyvumas paauglystėje: koks lyties ir amžiaus vaidmuo? The 8th Young Researchers Psychologists Conference, Vilnius, Lithuania, p. 71-78.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. (2010). The Role of perceived support from parents, teachers, and peers on adolescents' volunteering. *Procedia – The 12th biennial conference of the European Association for Research on Adolescence*, 179-181.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. (2009). Mokyklos aplinkos vaidmuo paauglių įsitraukimui į mokyklinę veiklą. *Socialinis darbas, mokslo darbai*, 8(1), 71-80.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. (2009). Mokyklos aplinkos vaidmuo paauglių įsitraukimui į bendruomeninę veiklą. The 4th World Lithuanians Psychologists conference, Vilnius, Lithuania, p.156-162.

Pilkauskaitė-Valickienė, R. (2008). Voters versus Non-Voters: Do they differ in Personality Traits, Psychological Adjustment, and Personal Values? The 5th Young Researchers Psychologists Conference „Among trends and disciplines", Vilnius, Lithuania, p. 95-101.

Pranešimai mokslinėse konferencijose

Žukauskienė, R., Erentaitė, R., Malinauskienė, O., Pilkauskaitė-Valickienė, R. Emotional intelligence, self-efficacy and self-esteem mediate between perceived emotional warmth and life satisfaction in emerging adulthood,- The 5th conference on emerging adulthood, Providence, Rhode Island, 26-28 October, 2011.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. The Role of Attachment to School and Open Classroom Climate for Discussion on Engagement in School Activities,- The 15th European Conference on Developmental Psychology, Bergen, Norway, August 23-27, 2011.

Pilkauskaitė-Valickienė, R. The Role of Attachment to School and Open Classroom Climate for Discussion on Future Social Activity,- Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP), İstanbul, Turkey, July 9th–12th, 2011.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R. The Role of Perceived Support from Parents, Teacher, and Peer on Volunteering,- ISSBD 21st Biennial International Congress, Lusaka, Zambia, July 18-22, 2010.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Žukauskienė, R., Raižienė, S. Voting for the First Time: What are the Personal Characteristics of Young Voters and Non-voters?- The 4th Conference on Emerging Adulthood, Atlanta, USA, October 29-30, 2009.

Erentaitė, R., Žukauskienė, R., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. Direct and mediated effects of school and family contexts on social tolerance among youth,- The 4th Conference on Emerging Adulthood, Atlanta, USA, October 29-30, 2009.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O. The School Context Role on Adolescents' School Engagement,- The 14th ESDP conference, Vilnius, Lithuania, August 18-22, 2009.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S., Žukauskienė, R. Voters' personality profiles and political choice: a Lithuanian case,- The 20th meeting of the International Society for the Study of Behavioural Development (ISSBD), Würzburg, Germany, July 13-17, 2008.

Pilkauskaitė-Valickienė, R., Raižienė, S., Žukauskienė, R. Role of religion on psychological adjustment and personal values of Lithuanian adolescents, – The 11th EARA conference, Turin, Italy, May 7-10, 2008.

Raižienė, S., Pilkauskaitė-Valickienė, R., Malinauskienė, O., Barkauskienė, R. Role of School Atmosphere on Civic Commitments and Political Interest: a Lithuanian case,- Annual Scientific Meeting of the International Society of Political Psychology (ISPP), Paris, France, July 9–12, 2008.

CURRICULUM VITAE

Išsilavinimas

2007–2011	Psichologijos krypties doktorantūros studijos, Mykolo Romerio universitetas, Vilnius
1995–1997	Psichologijos magistras (klinikinė psichologija), Vilniaus universitetas, Vilnius
1991–1995	Psichologijos bakalauras, Vilniaus universitetas, Vilnius

Darbo patirtis:

2002–dabar	Mykolo Romerio universiteto Socialinės politikos fakulteto Psichologijos katedros lektorė
2002–2008	VšĮ RUL Vaiko raidos centro psichologė
1996–1998	Pedagoginio psichologinio centro Taikomųjų psichologijos tyrimų departamento psichologė

Tyrimų sritys:

Raidos psichologija, prosocialus elgesys, longitudiniai tyrimai, socialinė psichologija

El. paštas: rasa.valickiene@gmail.com; rvalick@mruni.eu.

Stažuotės ir dalyvavimas moksliniuose seminaruose:

Tarptautinis socialinių mokslų srities doktorantų seminaras „To get in touch with international research: scholars, methods and peers“, organizuotas Europos paauglystės tyrimų asociacijos (EARA) ir Italijos psichologų asociacijos (AIP). Italija, Turinas, 2011 m. liepos 18–21 d.

Tarptautinis prieškonferencinis seminaras doktorantams „Social Change and Human Development“ prieš ISSBD konferenciją. Zambija, Lusaka, 2010 m. liepos 17 d.

Psichologijos doktorantų mokykla „psykonet“: studijų dalykas „Everyday life in the study of persons learning“. Danija, Kopenhagos universitetas, 2009 m. lapkričio 30 d.–gruodžio 2 d.

Psichologijos doktorantų tinklo UPSIDE seminaras „The nuts and bolts of longitudinal research“. Švedija, Stokholmo universitetas, 2009 m. gegužės 22–25 d.

Psichologijos doktorantų mokykla „psykonet”: studijų dalykas „Evolution and human development“. Suomija, Turku universitetas, 2009 m. kovo 17–19 d.

Psichologijos doktorantų tinklo UPSIDE seminaras „Causality and Matching ideas and data: Causality in Developmental Research“. Norvegija, Trondheimo universitetas, 2008 m. birželio 11–15 d.

Psichologijos doktorantų seminaras „Selected Issues in Developmental Psychology“. Švedija, Orebro universitetas. 2007 m. gruodžio 13–16 d.

Tarptautinis Nordic-Baltic tinklo seminaras doktorantams „Longitudinal Research: Exploring Ways of Researching Lives through Time“. Lietuva, Vilnius, 2007 m. spalio12–13 d.

Psichologijos doktorantų kasmetinė antroji konferencija. Švedija, Stokholmo universitetas, 2007 m. rugsėjo 24–26 d.